

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia  
Had- és Rendészettudományi Szekció Budapest,  
2025. április 22–24.  
Nemzeti Közsolgálati Egyetem  
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

---

## **A gyermekjogok védelme és a megsértésükért viselt nemzetközi jogi felelősség kérdése az orosz-ukrán konfliktus fényében**

Jelige: *Gyermeksorsok*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. november

2025.

# Tartalomjegyzék

|                                                                                                               |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1. Bevezetés .....</b>                                                                                     | <b>1</b>  |
| <b>2. Az emberi jogok és a gyermekjogok kapcsolata, a gyermekjogok helye a jogrendszerben....</b>             | <b>3</b>  |
| 2.1. <i>A gyermekjogok különlegessége .....</i>                                                               | 3         |
| 2.2. <i>A gyermekvédelem napjainkban .....</i>                                                                | 4         |
| <b>3. A nemzetközi jogi felelősség kérdésköre az ukrajnai konfliktus kapcsán .....</b>                        | <b>9</b>  |
| 3.1. <i>Fogalmi áttekintés .....</i>                                                                          | 9         |
| 3.2. <i>Az ukrajnai konfliktus elemzése .....</i>                                                             | 15        |
| <b>4. A gyermekjogok helyzete az ukrajnai konfliktusban .....</b>                                             | <b>20</b> |
| 4.1. <i>A családi élettel kapcsolatos jogok, és a gyermek identitáshoz való joga .....</i>                    | 21        |
| 4.2. <i>A gyermek lehető legjobb egészségi állapothoz való joga .....</i>                                     | 26        |
| 4.3. <i>Az oktatáshoz való jog .....</i>                                                                      | 28        |
| 4.4. <i>A diszkrimináció tilalma, a gyermekek kizsákmányolása és a gyermekek elleni erőszak tilalma .....</i> | 30        |
| <b>5. Összegzés .....</b>                                                                                     | <b>33</b> |
| <b>6. Felhasznált irodalom.....</b>                                                                           | <b>35</b> |

## 1. Bevezetés

A gyermekeket kiszolgáltatott helyzetük révén számos jogsértés érheti, melyek közül kiemelt figyelmet érdemes fordítani a fegyveres konfliktusok során megvalósuló jogsértésekre. Ennek oka a fegyveres konfliktusok elhúzódó jellege, valamint azok súlyos következményei. Napjainkban e konfliktusok gyakran egy egész gyermekkoron át tartanak, mely által a gyermek születésétől kezdve kora felnőttkoráig folyamatosan többszörös és halmozódó nehézségeknek van kitéve. Mindez akadályozza a gyermek testi, érzelmi, erkölcsi, kognitív és szociális fejlődését, mélyreható és káros fizikai, pszichológiai következményeket okozva.<sup>1</sup>

1990 óta a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek száma szinte megkétszereződött. 2018-ban feltehetőleg 415 millió gyermek élt fegyveres konfliktus által érintett övezetben, kifejezetten Afrikában és Ázsiában. 2021-ben globálisan több, mint 8500 gyermek kapcsolódott valamilyen módon fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz.<sup>2</sup> 2023-ban pedig 21 százalékkal nőtt a fegyveres konfliktusokban elkövetett gyermekjogi jogsértések száma. A fegyveres konfliktusok sújtotta területeken – például Izrael megszállt palesztin területei, Mianmar, Szomália, Szudán, Szíria és Ukrajna – a gyermekek megölése és megkínzása 35 százalékkal nőtt a 2022-es évhez képest. Ezen felül, 2023-ban az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) 22.557 súlyos gyermekjogsértést regisztrált, melyek között kiemelkedően nagy számban fordul elő a gyermekek megölése, megkínzása, toborzása, a humanitárius hozzáférés megtagadása, valamint a gyermekek terrorista csoportok általi őrizetbe vétele.<sup>3</sup>

Napjaink fegyveres konfliktusai közül a dolgozat célja kifejezetten az ukrajnai konfliktus 2022. február 24-ét követő események alapján a fegyveres konfliktus gyermekekre gyakorolt hátrányos hatásának vizsgálata. Ennek keretében bemutatásra kerülnek a nemzetközi jogi felelősség alapjai fegyveres konfliktus esetén, ezen belül pedig Oroszország felelősségi kereteinek tárgyalása, többek között a humanitárius jog és a Gyermek jogairól szóló Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) fényében. A felelősségre vonás érdekében lényeges megállapítani az Oroszország által elkövetett invázió nemzetközi jogi felelősség szerinti minősítését, és fontos, hogy egy másik szuverén állam ellen ilyen mértékű

---

<sup>1</sup> *Impact of armed conflict on children*. Note by the Secretary-General. U. N. Doc. A/51/306. 15. o. 30.

<sup>2</sup> DENOV, Myriam – FENNIG, Maya: *Research Handbook of Children and Armed Conflict*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, 232. o.

<sup>3</sup> *Children and armed conflict*. Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly 78th session, U.N. Doc. A/78/842-S/2024/384. 2. o.

indokolatlan háborús agressziót elkövető állam a nemzetközi jog szerint elszámoltatható legyen.

Továbbá, a dolgozat célja Ukrajna nemzetközi jogi kötelezettségeinek elemzése, különös tekintettel a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseinek teljesítése kapcsán. Kiemelt figyelmet kap, hogy a fegyveres konfliktus miként befolyásolja Ukrajna kötelezettségeit a Gyermekjogi Egyezmény előírásának betartásában. Meghatározó jelleggel bír, ezért a dolgozatban kifejtésre kerül, hogy bizonyos emberi-, és gyermekjogokat fegyveres konfliktus során is kötelesek betartani az érintett államok. Ebből kifolyólag a gyermekjogok megsértésének vizsgálata előtt céлом átfogóan feltárni a mindkét állam által ratifikált Gyermekjogi Egyezmény 38. cikkének jelentését, amely Oroszország és Ukrajna felelősségének megállapítása során erőteljes figyelmet érdemel. Ezt követően, a konfliktus során történt gyermekjogi jogsértések részletes vizsgálatára helyezem a hangsúlyt, ismertetve, hogy az említett államok az Egyezmény melyik rendelkezését, milyen mértékben sértették meg, a gyermekek jogait és épségét figyelmen kívül hagyva.

Ezen felül, célom olyan jogi aktusokra vonatkozó javaslatokat ajánlása, mely által Ukrajna megfelelően érvényesíthette volna a gyermekjogokat, illetve, hogy a továbbiakban mi lehetne az a jogi megoldás, amely hatékonyabban elősegíthetné a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseinek betartását és ezáltal a gyermekek védelmét az orosz-ukrán konfliktus fényében.

## 2. Az emberi jogok és a gyermekjogok kapcsolata, a gyermekjogok helye a jogrendszerben

### 2.1. A gyermekjogok különlegessége

A dolgozat elején fontosnak tartom feltárni a gyermekjogok sajátos helyzetét és különleges szerepét a jogrendszerben. Ezt követően részletesen kitérek arra, milyen szintű speciális védelem biztosított számukra a nemzetközi közösség által.

A gyermekjogok az emberi jogok második generációjába tartoznak, így az államokat aktív beavatkozási kötelezettség terheli, e jogok érvényesülését és gyakorlását elsődlegesen nemzeti jogi szabályozás kialakításával kell, hogy segítsék. Mindezt az emberi jogok nemzetközi védelmének a mechanizmusával összhangban kell végrehajtaniuk, mely a nemzeti védelemhez képest szubszidiáriusnak tekinthető, s különösen előbbi hiányos vagy nem megfelelő jellege esetén bír jelentőséggel.<sup>4</sup> A nemzetközi védelem szétbontható az univerzális és regionális jogvédelem körére, utóbbin belül pedig két további ágra különíthető el. Az egyik, az általános védelem alapvető módon védi az emberi jogokat, ide tartozik például az ENSZ Alapokmánya.<sup>5</sup> Szintúgy kiemelendő az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, mely szokásjogi úton kötelezővé vált ENSZ Közgyűlési határozatként általános szinten deklarálja a gyermekeket megillető jogosultságokat és védelmet. A másik ág, a speciális jogvédelem többletvédelmet biztosít a jogsértésekre különösen érzékeny jogalanyok számára, továbbá a különösen súlyos emberi jogsértésekkel szemben is. E meghatározás alá tartoznak a gyermekek, a menekültek, a nők, valamint az olyan jogsértések, mint például a népirtás, a kínzás és a rabszolgaság.<sup>6</sup>

Mielőtt rátérnék a gyermekjogok összetettebb vizsgálatára, lényegesnek gondolom meghatározni, kit nevezünk gyermeknek. A Gyermekjogi Egyezmény első cikke szerint gyermek az, aki még nem érte el a tizennyolcadik életévét, kivéve, ha a rá vonatkozó jogszabályok szerint már korábban nagykorúvá válik.<sup>7</sup> A magyar jog szerint például a 16. életévüket betöltött kiskorúak nagykorúvá válhatnak házasságkötés révén,<sup>8</sup> amennyiben a házasságkötésre előzetesen gyámhatósági engedélyt kapnak.<sup>9</sup> Egyes államok a Gyermekjogi Egyezmény általános életkori meghatározását nem fogadják el és máshol húzzák meg a

---

<sup>4</sup> LATTMANN Tamás – VIZI Balázs: *International Protection of Human Rights*. National University of Public Service Institute of International Studies, Budapest, 2014, 12. o.

<sup>5</sup> Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. törvény.

<sup>6</sup> LATTMANN – VIZI: *i. m.* 36. o.

<sup>7</sup> A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, 1. cikk. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény).

<sup>8</sup> 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről. 2:10. § (a továbbiakban: Ptk.)

<sup>9</sup> Ptk. 4:9. §

gyermekkor és felnőttkor közötti határt. Erre szolgál példaként az Amerikai Egyesült Államok, mely – habár jelentős szerepet játszott annak megalkotásában –, eltérő szabályozásának köszönhetően nem is ratifikálta a Gyermekjogi Egyezményt.<sup>10</sup>

A Gyermekjogi Egyezmény érvényesülését felügyelő Gyermekjogi Bizottság többször is foglalkozott olyan jogi rendellenességgel a részes államok jelentéseinek vizsgálata során, amelyek ezt a rendelkezést is érintették. Például Szaúd-Arábia 2006-os jelentésére reflektálva a Bizottság kifogásolta, hogy egy bíró diszkrecionális jogkörrel dönthet arról, hogy egy gyermek nagykorúvá válhat-e a törvényes korhatár előtt.<sup>11</sup> A Bizottság Mexikó jogrendszere kapcsán is aggodalmát fejezte ki, mivel ott a házasságkötéshez szükséges minimumkorhatár eltért: a fiúk esetében 16, míg a lányok esetében 14 év volt. Ez a megkülönböztetés sértette a Gyermekjogi Egyezmény diszkriminációt tiltó rendelkezéseit.<sup>12</sup>

Az Egyezményhez fűzött deklarációk és fenntartások között számos olyan szerepel, amely az életkorhoz kapcsolódik. Például, Hollandia fenntartásában kijelentette, hogy a gyermekek fegyveres erőbe történő toborzásának vagy besorozásának az Egyezményben előírt minimális 15. életévnél magasabbnak kell lennie. Spanyolország deklarációjában szintén nem tetszését fejezte ki a 15. életévi rendelkezéssel kapcsolatban, hiszen a Gyermekjogi Egyezmény 38. cikkének a megfogalmazása lehetővé teszi a 15. életévüket betöltött gyermek toborzását és részvételét fegyveres konfliktusban.<sup>13</sup> Megfigyelhető, hogy számos részes állam elégedetlenségét fejezte ki a 38. cikkel kapcsolatban, mely problémát majd a későbbiekben bemutatott Első Fakultatív Jegyzőkönyv hivatott megoldani.

## 2.2. A gyermekvédelem napjainkban

Az eddigiek fényében adódik a kérdés: miért tekinthetők a gyermekek különös helyzetben lévő személyeknek? Erre véleményem szerint megfelelő választ ad az ENSZ Közgyűlése által 1959-ben elfogadott Nyilatkozat a Gyermek Jogairól, amely a gyermekeket illető védelem kialakításában meghatározó lépést jelentett, s számos tekintetben kiindulópontját képezte a későbbi Gyermekjogi Egyezménynek. A Nyilatkozat szerint a gyermek a fizikai és mentális

---

<sup>10</sup> BRAGA, Arianna: *How do US states measure up to children's rights?*

<https://www.humanium.org/en/how-do-us-states-measure-up-to-childrens-rights/> (2024. október 30.)

<sup>11</sup> *Consideration of reports submitted by States parties under Article 44 of the Convention: Saudi Arabia.* Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/SAU/CO/2. paras. 25.

<sup>12</sup> *Consideration of reports submitted by states parties under Article 44 of the Convention: Mexico.* Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/MEX/CO/3. paras. 21.

<sup>13</sup> UNTC: Convention on The Rights of the Child. [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=IV-11&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=en) (2024. október 23.)

fejletlensége miatt különös gondoskodást igényel, beleértve a megfelelő jogi védelmet a megfelelő törvényhozási intézkedésekkel, születés előtt és azt követően egyaránt.<sup>14</sup>

Kijelenthető, hogy a gyermeket minden emberi jog ugyanúgy megillet, mint minden más embert, azonban a jogsértésre különösen érzékeny pozíciójuknál fogva egyedi jogok garantálása is szükséges számukra, hiszen bármilyen szellemi, fizikai, környezeti veszélyeztetettség akadályozhatja, vagy negatívan befolyásolhatja fejlődésüket. Ennek érdekében a gyermekek speciális helyzetét szolgálja a gyermekvédelem, mely minden olyan tevékenységet felölel, mely a gyermekjogok védelméhez és érvényesüléséhez kapcsolódik nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt.<sup>15</sup>

A dolgozat szempontjából kiemelkedő jelentőségű dokumentum és a nemzetközi közösség által kialakított gyermekvédelem egyik mérföldköve a Gyermekjogi Egyezmény, valamint a hozzá kapcsolódó három Fakultatív Jegyzőkönyv.

A Gyermekjogi Egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án fogadta el, majd 1990. szeptember 2-án lépett hatályba. A Gyermekjogi Egyezmény a legszélesebb körben ratifikált emberi jogi dokumentum, mindeddig 196 állam vált részesévé. A dolgozat kontextusában kulcsfontosságú, hogy Ukrajna 1991-ben, Oroszország pedig 1990-ben ratifikálta az Egyezményt, ezzel jogi kötelezettséget vállalva az Egyezmény rendelkezéseinek betartására.<sup>16</sup>

A gyermekjogok történetében ez az első kötelező erejű nemzetközi jogi dokumentum, amely kifejezetten a gyermekvédelemre összpontosít, átfogóan leírva a gyermekek jogait. A gyermekkor különlegességeihez igazodva a dokumentum preambuluma speciális státuszt biztosít, s kiemeli a társadalom, a közösség, a család, s az állam szerepét a gyermekjogok népszerűsítésében és védelmezésében, valamint elismeri mindazon érveket, miszerint a gyermek harmonikus növekedéséhez a megfelelő körülmények elengedhetetlenek.

A Gyermekjogi Egyezmény által felállított Gyermekjogi Bizottság feladata a nemzetközi mechanizmus biztosítása az Egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére nézve. Az Egyezmény működését elősegítő egyik kötelesség a részes államok számára, hogy bizonyos időközönként az Egyezmény terén tett előrehaladásról jelentést terjesszenek a Bizottság elé.<sup>17</sup> A Bizottság ezt

---

<sup>14</sup> *Declaration of the Rights of the Child*. G. A. Res. 1386 (XIV) 14. UN GAOR supp. no. 16. Principle 2.

<sup>15</sup> RÓZSÁS Eszter: *A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2008, 19. o. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/rozsas-eszter/rozsas-eszter-vedes-ertekezes.pdf>

<sup>16</sup> UNTC: Convention on the Rights of the Child. (2024. október 4.) [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg\\_no=IV-11&chapter=4](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4)

<sup>17</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 44. cikk.

megvizsgálja és megküldi az állam számára a jelentésre vonatkozó véleményét a záró észrevételében, ami kötelező jogi erővel nem, csak javaslat jelleggel bír. A Bizottság további ellenőrző eszközei közé tartozik a jogosultság, hogy egy adott országtól felvilágosítást kérjen, valamint helyszíni látogatást is tehet, ha a gyermekjogok veszélyeztetése miatt azt szükségesnek látja. A Gyermekjogi Bizottság az ENSZ struktúrájában kiemelkedő jelentőségű, mivel a jelentések alapján készített megállapításai végül a Gazdasági és Szociális Tanács útján az ENSZ Közgyűlése elé kerülnek.<sup>18</sup>

A gyermekjogok és a fegyveres konfliktusok témaköréhez kapcsolódó, meghatározó dokumentum az Egyezményhez tartozó első Fakultatív Jegyzőkönyv a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről, amelyet az ENSZ Közgyűlése 54. ülészakán, 2000. május 25-én fogadott el. A jegyzőkönyv két évvel később, február 12-én lépett hatályba és azóta 173 állam ratifikálta. Megemlíteném, hogy Oroszország 2008-ban, Ukrajna pedig 2005-ben ratifikálta e Jegyzőkönyvet.<sup>19</sup>

A Jegyzőkönyv a Gyermekjogi Egyezmény 38. cikkét egészíti ki, viszont az életkori szabályok szempontjából részletesebb és szigorúbb rendelkezéseket tartalmaz. Bár a dolgozat nem foglalkozik a gyermekkatonaság problémájával, azonban a 38. cikk erről szóló rendelkezéseit ettől függetlenül fontosnak tartom kiemelni, különösen azt, hogy a 15. életévüket be nem töltött személyek ellenségeskedésben történő közvetlen részvételét a részes államoknak el kell kerülnie.<sup>20</sup> Ehhez képest az Első Fakultatív Jegyzőkönyv 1. cikke szerint a 18. életévüket be nem töltött személyek közvetlen részvételét kell elkerülni a részes államok fegyveres erővel megvalósuló ellenségeskedéseiben,<sup>21</sup> továbbá a 2. cikk értelmében tilos a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek kötelező toborzása.<sup>22</sup> Ezenfelül a Jegyzőkönyv rendelkezései alapján a részes államoknak kötelességük felemelni a hazai fegyveres erőikbe történő önkéntes toborzás legalsó korhatárát a 15. életévre.<sup>23</sup>

A második Fakultatív Jegyzőkönyvet – amelyet jelenleg 178 állam ratifikált – ugyanazon az ülészakon fogadták el, mint a Gyermekjogi Egyezményt, de 2002. január 18-án lépett hatályba.<sup>24</sup> A Jegyzőkönyv létrehozására többek között azért került sor, hogy a Gyermekjogi

---

<sup>18</sup> RÓZSÁS: i. m. 25-26. o.

<sup>19</sup> UNTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. [https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg\\_no=iv-11-b&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=iv-11-b&chapter=4&clang=en) (2024. október 4.)

<sup>20</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 38. cikk.

<sup>21</sup> A Gyermekjogi Egyezményhez fűzött Első Fakultatív Jegyzőkönyv, 1. cikk.

<sup>22</sup> Uo. 2. cikk.

<sup>23</sup> Uo. 3. cikk.

<sup>24</sup> UNTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en) (2024. október 4.)

Egyezmény szexuális kizsákmányolás és visszaélés elleni,<sup>25</sup> valamint az elrablás, eladás vagy az emberkereskedelem,<sup>26</sup> és bármilyen szempontból káros kizsákmányolással szembeni gyermekvédelmi rendelkezéseit kiegészítse.<sup>27</sup> A szerződés kötelezi a részes államokat arra, hogy a felsorolt cselekményekre és tevékenységekre teljes mértékben és megfelelően kiterjedjen az állam büntetőjogi szabályozása.<sup>28</sup> Lényeges, hogy Ukrajna 2003-ban, Oroszország pedig 2013-ben ratifikálta a második Fakultatív Jegyzőkönyvet.<sup>29</sup>

Végül említést érdemel a harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv, amelyet az ENSZ Közgyűlése 2012-ben fogadott el, és 2014. április 14-én lépett hatályba.<sup>30</sup> Az előbbiekkal ellentétben ez nem a Gyermekjogi Egyezmény valamely rendelkezését egészíti ki, hanem egy kommunikációs eljárást, illetve egy vizsgálati eljárást hoz létre, amely ügyekben szintén a Gyermekjogi Bizottság jár el. Lényege, hogy a Gyermekjogi Egyezmény, vagy a kapcsolódó valamely Fakultatív Jegyzőkönyvben megállapított jog részes állam általi megsértése esetén egyének vagy egyének csoportja panasszal élhet. Az ilyen módon megvalósuló eljárás nem bírósági jellegű, a Bizottság döntései részletes és gyakorlati ajánlásokat tartalmaznak, azonban ezek a döntések nem kötelező érvényűek. A mechanizmus csupán azt követeli meg az államoktól, hogy kellő figyelmet fordítsanak az ajánlásokra, és ezt kiegészítsék egy további jelentéssel, amelyben ismertetik a megtett jogalkotási intézkedéseket.<sup>31</sup>

A Jegyzőkönyvet jelenleg 51 ország ratifikálta, mely a többihez képest jelentősen kevesebb államot jelent. Oroszország és Magyarország nem részes államai e Jegyzőkönyvnek, Ukrajna azonban 2016-ban ratifikálta. Deklarációjában viszont kijelentette – a már akkor tartó háborús körülményekhez kapcsolódóan –, hogy ameddig Oroszország ideiglenes megszállás alatt tartja az ukrán területek egy részét, az ellenőrzés és az alkotmányos rend hiánya miatt a

---

<sup>25</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 34. cikk.

<sup>26</sup> Uo. 35. cikk.

<sup>27</sup> Uo. 36. cikk.

<sup>28</sup> A Gyermekjogi Egyezményhez fűzött Második Fakultatív Jegyzőkönyv, 6. cikk. Magyarországon kihirdette a 2009. évi CLXI. törvény.

<sup>29</sup> UNTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en) (2024. október 4.)

<sup>30</sup> UNTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-communications> (2024. október 4.)

<sup>31</sup> CARLETTI, Cristiana: The Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child: Preliminary case law assessment for the effective promotion and protection of children's rights. *Global Campus Human Rights Journal*. Vol. 4. (2020) No. 1. 119-129. o.

Jegyzőkönyv alkalmazása és végrehajtása a megszállt területekre vonatkozóan korlátozott és nem garantált.<sup>32</sup>

Összességében, a harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv tényleges jelentősége korlátozott, hiszen jellemző, hogy az egyének, csoportok és képviselőik körében alacsony a tudatosság a panasztételi eljárásról, ráadásul a Gyermekjogi Bizottság által támasztott elfogadhatósági követelmények teljesítése jelentős akadályt jelenthet.<sup>33</sup>

---

<sup>32</sup> UNTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=IV-11-d&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&clang=en) (2024. október 4.)

<sup>33</sup> CARLETTI: *i. m.* 119. o.

### 3. A nemzetközi jogi felelősség kérdésköre az ukrajnai konfliktus kapcsán

#### 3.1. Fogalmi áttekintés

Az orosz-ukrán konfliktus részletesebb bemutatása előtt fontosnak tartom a releváns fogalmak és jogi keretek ismertetését, melyek alapját képezik az ukrajnai helyzet értelmezésének.

A fegyveres konfliktus meghatározására kezdetben a háború kifejezést használták például az 1899. évi és 1907. évi hágai egyezmények,<sup>34</sup> azonban az 1949-ben elfogadott genfi egyezmények<sup>35</sup> már tágabb értelemben a fegyveres összeütközés fogalmát alkalmazták.<sup>36</sup> A Nemzetközi Jogi Bizottság a fegyveres konfliktus nemzetközi szerződésekre gyakorolt hatásáról szóló tervezetében így jellemezte a fegyveres konfliktust: „*Fegyveres konfliktus alatt olyan helyzetet értünk, amikor államok között fegyveres erők alkalmazására, vagy kormányhatóságok és fegyveres csoportok között elhúzódó fegyveres erők alkalmazására kerül sor.*”<sup>37</sup> E fogalom – mely magában foglalja a nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusokat is – széles körben elfogadottá vált, főleg a nemzetközi büntetőbírói fórumok gyakorlatában.<sup>38</sup> Mivel az ukrajnai konfliktus a nemzetközi fegyveres összeütközések kategóriájába tartozik, érdemes röviden kitérni arra, hogy mi minősül nemzetközi fegyveres konfliktusnak. Ilyennek tekinthető többek között a háború, a megüzent háború, valamint minden más fegyveres összeütközés, még akkor is, ha a hadiállapot fennállását az államok közül valamelyik nem is ismeri el. Ezenfelül ide tartozik még a megszállás, abban az esetben is, ha nem ütközik semmiféle katonai ellenállásba, továbbá azok a fegyveres összeütközések, amelyek során a népek az önrendelkezési joguk gyakorlása során a gyarmati uralom, az idegen megszállás és a fajüldöző rezsimek ellen harcolnak.<sup>39</sup>

Az ukrajnai helyzet minősítése kapcsán a fentiekben felül említést érdemel az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének jelentése, mely szerint Oroszország Ukrajna ellen folyamatos illegális és indokolatlan agressziós háborút folytat, ez pedig Oroszország politikai és katonai vezetésének egyéni büntetőjogi felelősségét vonja maga után.<sup>40</sup>

<sup>34</sup> Az egyezményeket Magyarországon kihirdette az 1913. évi XLIII. törvénycikk.

<sup>35</sup> Magyarországon kihirdette az 1954. évi 32. törvényerejű rendelet.

<sup>36</sup> SZALAI Anikó: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012, 34. o.

<sup>37</sup> Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties. *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. 2. (2011), No. 2, 2. cikk, (b).

<sup>38</sup> SZALAI: i. m. 39. o.

<sup>39</sup> Uo. 34. o.

<sup>40</sup> *Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine*. Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe, Doc. 15998, 2024. 1. o. <https://pace.coe.int/en/files/33575>

Az agresszió fogalmát az ENSZ 1974. évi 3314. számú közgyűlési határozata így határozza meg: „*agresszió fegyveres erő alkalmazása egy állam által más állam szuverenitása, területi integritása, vagy politikai függetlensége ellen, illetve az Egyesült Nemzetek Alapokmányával össze nem férő bármely más módon*”.<sup>41</sup> Az ENSZ Közgyűlésének 11. rendkívüli ülészsaka a 2022. március 2-án, néhány nappal az orosz invázió után elfogadott határozatában<sup>42</sup> az Oroszország által végrehajtott „különleges katonai műveletet” agressziónak minősítette.<sup>43</sup>

Az ukrajnai konfliktus mindezek alapján egyértelműen nemzetközi fegyveres konfliktusnak minősül, Oroszország egy másik állam, Ukrajna szuverenitását, területi integritását, politikai függetlenségét és a népek, illetve nemzetek önrendelkezési jogát,<sup>44</sup> valamint a nemzetközi jogot a konfliktus kirobbantásával kirívóan megsértette, a fegyveres erőszakot alkalmazó háborús agresszió elindításával.<sup>45</sup>

A fegyveres konfliktusok jelentős hatást gyakorolnak a nemzetközi jogokra és kötelezettségekre. Ilyen körülmények között betartandók a *ius in bello*<sup>46</sup> szabályai, az ENSZ Alapokmánya,<sup>47</sup> a szerződések kötésére vonatkozó szokásjogi szabályok, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény (a továbbiakban: 1969. évi bécsi egyezmény),<sup>48</sup> valamint a határt megállapító szerződések.<sup>49</sup> Habár a háború kitörésével általában automatikusan megszűnnek a diplomáciai kapcsolatok, a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi egyezmény bizonyos rendelkezései minden körülmények között betartandók,<sup>50</sup> mint például, a személyzet kiváltságai és mentességei,<sup>51</sup> valamint a képviselő helyiségeinek, vagyontárgyainak és irattárainak a sérthetetlensége.<sup>52</sup> További követelmény, hogy fegyveres konfliktus esetén az emberi jogi egyezmények is betartandók a genfi egyezményekkel párhuzamosan, kivéve a derogáció adta lehetőségeket.

---

<sup>41</sup> *Definition of Aggression*. G. A. Res. 3314 (XXIX) 29 UN GAOR supp. no. 31. Art. 1.

<sup>42</sup> *Aggression against Ukraine*. G. A. Res. ES-11/1.

<sup>43</sup> LAMM Vanda: The war in Ukraine in light of international law. *Hungarian Journal of Legal Studies*, Vol. 64. (2023) No. 4. 570. o.

<sup>44</sup> Uo. 570. o.

<sup>45</sup> *The Russian Federation's war against Ukraine*. Declaration 5, Congress of Local and Regional Authorities, The Council of Europe, 2022. 3. <https://search.coe.int/congress?i=0900001680a5ec3d>

<sup>46</sup> A hadviselésre vonatkozó szabályösszesség. CSAPÓ Zsuzsanna: *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2009, 77. o. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/csapo-zsuzsanna/csapo-zsuzsanna-vedes-ertekezes.pdf>

<sup>47</sup> Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. törvény.

<sup>48</sup> Magyarországon kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

<sup>49</sup> SZALAI: i. m. 80. o.

<sup>50</sup> Uo. 113-114. o.

<sup>51</sup> A diplomáciai kapcsolatokról szóló, Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés, 39. cikk. Magyarországon kihirdette az 1965. évi 22. törvényerejű rendelet.

<sup>52</sup> Uo. 24. cikk.

A jogok és kötelezettségek szempontjából kiemelt jelentőségű a derogáció kérdése, mely végső megoldásként egy jogtól vagy annak egy aspektusától való eltérést, a jogi kötelezettség teljes vagy részleges megszüntetését jelenti, olyan helyzetekben, amikor a nemzet életét fenyegető veszély áll fenn. Ilyen veszélyt jelenthetnek például a fegyveres konfliktusok, a súlyos természeti katasztrófák, illetve az alkotmányos rend megdöntésére tett kísérletek. A derogáció lényeges következménye, hogy az ennek kapcsán meghatározott feltételek teljesülése esetén egy adott szerződés részes államait később nem lehet felelősségre vonni a rendelkezések megsértéséért.<sup>53</sup>

Derogációs rendelkezést tartalmaz például az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 15. cikke, az Emberi Jogok Amerikai Egyezményének 27. cikke, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának<sup>54</sup> 4. cikke (a továbbiakban: PPJNE), valamint az Európai Szociális Karta 30. cikke.<sup>55</sup> Az érintett államok, Oroszország és Ukrajna 1973-ban ratifikálták a PPJNE-t.<sup>56</sup> Emellett Ukrajna az Európa Tanács tagjaként 1997-ben az EJEE és 2006-ban az Európai Szociális Karta részesévé is vált. Oroszország szintén ratifikálta a Módosított Chartát 2009-ben, azonban az Európa Tanácsból 2022-ben kilépett,<sup>57</sup> a Módosított Karta 2022 márciusától<sup>58</sup>, az EJEE 2022 szeptemberétől nem alkalmazható rá.<sup>59</sup>

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy derogáció esetében is kötelező az abszolút emberi jogok érvényesülése, mely jogoktól semmilyen körülmények között nem lehet eltérni.<sup>60</sup> Ezek a jogok nem elvonhatók, mivel elengedhetetlenek az emberi lét védelméhez. Az eltérést nem engedő jogok körének a terjedelme ugyanakkor bizonytalan, mivel különböző multilaterális emberi jogi egyezmények eltérően tartalmazzák ezeket. Például a PPJNE négy abszolút jogot határoz meg: az élethez való jogot, a kínzás és egyéb embertelen vagy megalázó bánásmód

---

<sup>53</sup> MÜLLER, Amrei: Limitations to and Derogations from Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Law Review*, Vol. 9. (2009), No. 4. 558-563. o.

<sup>54</sup> Uo. 562. o.

<sup>55</sup> Uo. 593. o.

<sup>56</sup> UNTC: International Covenant on Civil and Political Rights. [https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg\\_no=IV-4&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en) (2024. október 26.)

<sup>57</sup> Council of Europe Portal: Russian Federation. <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/russian-federation> (2024. október 26.)

<sup>58</sup> Módosított Európai Szociális Karta. Strasbourg, 1996. Magyarországon kihirdette az 2009. évi VI. törvény. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=163> (2024. november 4.)

<sup>59</sup> Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=005> (2024. november 4.)

<sup>60</sup> CSAPÓ: i. m. 163. o.

vagy büntetés tilalmát, a rabszolgaságtól és a kényszermunkától való mentességet, valamint a visszaható hatály alkalmazásának tilalmát a büntetőjogban.<sup>61</sup>

Az eltérést engedő jogok pedig a nemzet életét fenyegető veszély esetén függeszthetők fel, amikor valamilyen fontosabb emberi méltóság védelme a tét. Például a gyermek oktatáshoz való joga megszakad az iskolák korlátozott idejű bezárásával, azzal a céllal, hogy az egyik alapvető jogukat, például az élethez való jogukat védjék egy természeti katasztrófa esetén.<sup>62</sup> Hangsúlyos, hogy a derogációt utolsó megoldásként kell alkalmazni, egy olyan, a társadalom előtt álló rendkívüli fenyegetésre, amikor bizonytalanná válnak a szervezett közösségi élet folytatásának lehetőségei.<sup>63</sup>

Fegyveres konfliktus esetén a gyermekek védelme érdekében kiemelkedő szerepe van a humanitárius jog érvényesítésének és betartásának is. A humanitárius jog az emberi jogok védelmét szolgáló azon szabályok összessége, melyek fegyveres konfliktus körülményei között alkalmazandók,<sup>64</sup> hiszen az emberi jogok védelmét biztosítja speciális körülmények között.<sup>65</sup> A humanitárius jognak a gyermekjogok tekintetében is releváns forrásai közé tartozik az 1949. évi IV. genfi egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről,<sup>66</sup> az 1977. évi I. kiegészítő Jegyzőkönyv az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről, valamint az 1977. évi II. kiegészítő Jegyzőkönyv a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről.<sup>67</sup> A nemzetközi humanitárius jog alapvető normája,<sup>68</sup> az 1949. évi genfi egyezmények I. kiegészítő Jegyzőkönyvének 48. cikke szerint: *„az összeütköző Feleknek mindenkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcosok, valamint a polgári javak és katonai célpontok között, és ennek folytán csak katonai célpontok ellen folytathatják harci tevékenységüket”*.<sup>69</sup> Tehát, általánosságban a civilek, illetve a megszálló erők hatalma alatt álló polgári lakosság védelmét is biztosítani kell, a megszálló erők humánus bánásmódot kell, hogy tanúsítsanak velük szemben, valamint tiszteletben kell tartaniuk az emberi jogait.<sup>70</sup> Ez a norma alapvető szerepet

---

<sup>61</sup> MÜLLER: i. m. 563. o.

<sup>62</sup> Uo. 592. o.

<sup>63</sup> Uo. 562. o.

<sup>64</sup> A jogirodalom sokszor genfi jogként hivatkozik e témakörre. KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: *Az emberi jogok nemzetközi védelme*. Doktori értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, 2000. 330. o. [https://phd.lib.uni-corvinus.hu/118/1/kaponyi\\_erszebet.pdf](https://phd.lib.uni-corvinus.hu/118/1/kaponyi_erszebet.pdf).

<sup>65</sup> Uo. 332. o.

<sup>66</sup> Magyarországon kihirdette az 1954. évi 32. törvényerejű rendelet.

<sup>67</sup> Magyarországon kihirdette az 1989. évi 20. törvényerejű rendelet.

<sup>68</sup> LAMM: i. m. 572. o.

<sup>69</sup> 1949. augusztus 12-én Genfben kötött Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, Genfben 1977. június 8-án kelt Jegyzőkönyv, 48. cikk. Magyarországon kihirdette az 1989. évi 20. törvényerejű rendelet.

<sup>70</sup> LAMM: i. m. 572. o.

játszik a nemzetközi felelősség megállapításában. Az ukrajnai konfliktus során számos olyan körülmény állt elő, amelyek e rendelkezések súlyos megsértését jelenti, ezek tárgyalására a későbbiekben kerül sor.

A fegyveres konfliktusok ugyanakkor az emberi jogok és a humanitárius jog szabályainak megsértésén kívül is számos formában vethetnek fel felelősségi kérdéseket. Előfordulhat például, hogy a konfliktus miatt az érintett államok nem tudják, vagy nem akarják teljesíteni egyes szerződéseiket. Derogációs klauzula hiányában alapvetően szerződésszegést, nemzetközi jogsértést valósít meg egy szerződés nem teljesítése. Ez alól kivételt jelent, és nem számít jogsértésnek, ha valamelyik részes fél által történt lényeges szerződésszegésre hivatkozva a szerződés teljes vagy részben történő alkalmazását felfüggesztik, vagy megszüntetik a többi részes fél és a vétkes állam, vagy valamennyi részes fél között.<sup>71</sup> Az 1969. évi bécsi egyezmény értelmében a részes államok számára további lehetőségként áll fenn a szerződés egyoldalú felfüggesztése vagy megszüntetése a teljesítés utólagos lehetetlenülése,<sup>72</sup> valamint a körülmények előre nem látható, alapvető megváltozása esetén.<sup>73</sup>

A fegyveres konfliktusokkal összefüggésben felelősséget eredményezhet önmagában a konfliktus kirobbantása is. Mivel az erőszak tilalma a nemzetközi jog *ius cogens szabálya* – így a nemzetközi közösség egészével szemben fennálló kötelezettség –, ezért jogot keletkeztet a sértett állam, valamint olyan állam oldalán is, amellyel szemben tényleges fegyveres erőszak nem történt. A Nemzetközi Jogi Bizottság felelősségi tervezete<sup>74</sup> szerint egyetlen állam sem ismerheti el jogszerűnek a súlyos kötelezettségszegéssel létrehozott helyzetet, és nem nyújthat segítséget vagy működhet közre a helyzet fenntartásában.

Mindezek után vizsgálni kell a felelősség kérdését a derogációval összefüggésben is. Ha megállapítható, hogy el nem térést engedő jogokat is tartalmazó szerződésről van szó, vagy, hogy egy állam nem megfelelően élt a derogáció lehetőségével, akkor ez szintén felelősséget eredményez. Derogáció esetén lehetnek olyan helyzetek, amikor bizonyos jogok elvonására van szükség ahhoz, hogy a fundamentálisabb jogok teljesülését garantálni tudjuk. Például, fegyveres konfliktus miatti vészhelyzetekben szükséges lehet, hogy a mozgás szabadságához fűződő jog bizonyos aspektusait felfüggesztjük, hogy biztosítsuk az élethez való jog védelmét.<sup>75</sup>

---

<sup>71</sup> 1969. évi bécsi egyezmény, 60. cikk.

<sup>72</sup> Uo. 61. cikk.

<sup>73</sup> Uo. 62. cikk.

<sup>74</sup> Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. 2. (2001), No. 2.

<sup>75</sup> MÜLLER: i. m. 562. o.

A dolgozat későbbi fejezetében többek közt a gyermekjogok megsértése kerül kifejtésre, ezért fontos kiemelni, hogy a Gyermekjogi Egyezmény és a hozzá kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvek egyikében sem található derogációs rendelkezés. A Gyermekjogi Bizottság álláspontja<sup>76</sup> szerint a derogációs klauzula hiánya azt jelenti, hogy az Egyezmény összes rendelkezését be kell tartani minden körülmények között, kivéve azokat, amelyek természetüknél fogva bizonyos korlátozásoknak alávetettek, ezért fegyveres konfliktus idején az Egyezmény egyetlen előírásától sem lehet eltérni.<sup>77</sup> Ez nem jelenti azt, hogy a jogot teljesen megszüntethetik, de bizonyos korlátozás érheti, szigorúan a jog alapvető és lényeges tartalmának csorbítása nélkül.<sup>78</sup>

Fegyveres konfliktus esetén különös jelentőséggel bír a Gyermekjogi Egyezmény 38. cikke, amely gyakori kritikák tárgyát képezi, mivel a megfogalmazás nem egyértelmű abban a tekintetben, hogy az Egyezmény teljes egészét alkalmazni kell-e fegyveres konfliktus esetén, vagy a 38. cikk felülírja az Egyezmény többi rendelkezését. E cikk első szakasza szerint „*a részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és tartatják a nemzetközi humanitárius jognak fegyveres konfliktus esetén rájuk vonatkozó azokat a szabályait, amelyek által nyújtott védelem a gyermekekre is kiterjed*”.<sup>79</sup> Tehát az államok számára kifejezetten előírt, hogy tartsák és tartassák be a humanitárius jog azon normáit, amelyek kiterjednek a gyermekek védelmére. Így minden olyan magatartástól tartózkodniuk kell, amely veszélyeztetné a gyermek védelmét, ráadásul aktívan fel kell lépniük minden ilyen veszély elhárítása érdekében. E rendelkezés nem a Gyermekjogi Egyezményt hivatott felülírni, hanem annak rendelkezéseivel és a humanitárius joggal összhangban egy átfogóbb védelmet biztosít fegyveres konfliktus idején a gyermekek számára. A cikk utolsó szakasza szintén lényeges, ezért érdemes külön hangsúlyozni. Ez alapján „*a részes államok a fegyveres konfliktus esetén a polgári lakosság védelmét illetően a nemzetközi humanitárius jog értelmében rájuk háruló kötelezettségüknek megfelelően megtesznek minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelemben és gondozásban részesítésére*”.<sup>80</sup> Az Egyezmény a gyermekek védelme érdekében olyan kötelezettségekre helyezi a hangsúlyt fegyveres konfliktus idején, amelyek a humanitárius jog keretein belül részletesebb, átfogóbb jellegükből fakadóan többletvédelmet nyújthatnak.

---

<sup>76</sup> Fourth Session, Summary Record of the 90th Meeting. Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/Sr.90.

<sup>77</sup> SHAHEED, Fatima QC: *Protecting children in armed conflict*. Hart Publishing, Oxford, 2018, 153. o.

<sup>78</sup> Uo. 57. o.

<sup>79</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 38. cikk (1).

<sup>80</sup> Uo. 38. cikk (3).

Látható, hogy a 38. cikk kifejezetten a fegyveres konfliktus által érintett gyermekekre koncentrál, de az Egyezmény minden más rendelkezése is relevanciával rendelkezik. Azonban fontos elismerni, hogy bizonyos helyzetekben, mint például egy háború sújtotta országban, az államok nem mindig tudják maradéktalanul végrehajtani az Egyezmény összes kötelezettségét. Sokszor a már háború sújtotta gyermekek túlélésének a biztosítása a cél, valamint a biztonságos helyre való menekítés, melynek keretében például a gyermek pihenéshez és szabadidő eltöltéséhez való joga nem bír akkora jelentőséggel.

Végül, a felelősség kérdéséhez kapcsolódóan az is vizsgálendő, hogy a felelősség alól mentesülni a jogellenességet kizáró körülmények alapján is lehet.<sup>81</sup> Ilyen körülménynek minősül az önvédelem, a szükséghelyzet, a végszükség, a vis maior, a beleegyezés és az ellenintézkedés.<sup>82</sup> Mindegyik körülmény mentesíti a részes államokat szerződéses kötelezettségeik teljesítése alól mind nemzetközi, mind nem nemzetközi fegyveres összeütközés esetén.<sup>83</sup>

### *3.2. Az ukrajnai konfliktus elemzése*

Miután bemutattam a lényeges jogi kereteket a fegyveres konfliktusok terén, röviden áttekintem az ukrajnai helyzet kialakulását. Ebben a tekintetben fontos, hogy Oroszország és Ukrajna között már 2014 óta nemzetközi fegyveres konfliktus áll fenn,<sup>84</sup> azonban a dolgot a 2022 óta megtörtént események vizsgálatára koncentrál.

2022. február 24-én orosz fegyveres erők törtek be Ukrajna területére Fehéroroszország, Oroszország és a Fekete-tenger felől, rakétatámadásokkal sújtva több ukrán várost. Az orosz elnök, Vlagyimir Putyin a konfliktust különleges katonai műveletnek nevezte,<sup>85</sup> és kiindulópontjaként nyilatkozatában kifejtette, hogy Oroszország nem érezheti biztonságban magát, nem fejlődhet, és nem létezhet, ha folyamatos veszély fenyegeti a modern Ukrajna területéről.<sup>86</sup>

A válság előrehaladtával Oroszország a legitimáció elérése érdekében állításokat tett olyan veszélyekről, amelyek az orosz álláspont szerint az Ukrajna területén élő oroszok és orosz anyanyelvűek ellen irányultak. Putyin elnök az Ukrajna elleni orosz invázió igazolásaként említette a NATO keleti terjeszkedésétől való védelmet, valamint az etnikai oroszok védelmét

---

<sup>81</sup> SZALAI: i. m. 78. o.

<sup>82</sup> Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. 2. (2001), No. 2.

<sup>83</sup> SZALAI: i. m. 79. o.

<sup>84</sup> LAMM: i. m. 569. o.

<sup>85</sup> Uo. 570. o.

<sup>86</sup> Russia Invades Ukraine. *American Journal of International Law*, Vol. 116. (2022), No. 3. 604. o.

az ukrán kormány elnyomásával szemben. Továbbá, Putyin kijelentése, miszerint Ukrajna „népirtást” követett el az oroszok ellen Donyeckben és Luhanszkban, feltehetőleg kísérlet volt arra, hogy Oroszország az erőszak alkalmazását az önvédelem jogára hivatkozva igazolja.<sup>87</sup> Ezek az érvek az ENSZ Alapokmányának 51. cikkében megfogalmazott önvédelem lehetőségébe nem férnek bele,<sup>88</sup> azonban érdemes kitérni a preemptív és preventív önvédelem kérdéskörére is. A klasszikus önvédelem – amely egy már bekövetkezett fegyveres támadásra válaszol – egyik alosztete a feltartóztató önvédelem, miszerint a megtámadott állam az éppen bekövetkező fegyveres támadásra reagál. Ezzel ellentétben a megelőző önvédelem minden olyan erőszakos cselekmény, amely egy még be nem következett támadás ellen irányul. Ennek egyik alosztete a preemptív önvédelem, amely a fegyveres támadás közvetlen bekövetkezése ellen irányul. A másik alosztete a preventív önvédelem, melynek keretében a fegyveres támadás veszélye absztrakt és távoli, tehát ez a támadásnak a nem közvetlen bekövetkezése ellen irányul és abszolút tilalom jellemzi, hiszen a feltételezett támadások elleni önvédelem visszaélészerű alkalmazásra adna lehetőséget.<sup>89</sup> Mindezek alapján Oroszország esetében az önvédelemre való hivatkozás nemzetközi jogilag nem igazolható, a fenyegetettség érzése ugyanis önmagában nem elegendő, az önvédelem jogszerű alkalmazásához a fegyveres támadásnak be kell következnie vagy a küszöbön kell állnia.<sup>90</sup> Oroszország ily módon egyértelműen fegyveres támadást valósított meg, ezzel többek között megszegve az erőszak tilalmát.

Fontos, hogy a konfliktusban nem érintett harmadik államok *erga omnes* felelősség alapján az agresszorral szemben szintén eljárhatnak, annak érdekében, hogy rábírják a jogkövető magatartásra. A gyakorlatban, a konfliktusban való részvétel kategóriája geopolitikailag rendkívül érzékeny, mivel súlyos aggodalmak merülnek fel azzal kapcsolatban, ha a nyugati államok katonai részvétele olyan szintre fokozódik, hogy Oroszország *de facto* hadban állónak tekinti magát az Egyesült Államokkal vagy egy NATO-állammal szemben.<sup>91</sup> Oroszország a támadásának megindítása óta többször is figyelmeztette a nyugati államokat különböző nyilatkozatokban, hogy ne vegyenek részt az Ukrajnában kibontakozó műveletekben.<sup>92</sup>

---

<sup>87</sup> MAHMUTOVIC, Adnan: Did Russia Invade International Law in Ukraine? *Special Issue Access to Justice in Eastern Europe*. Vol. 6. (2023) No. 5. 11. o.

<sup>88</sup> Uo. 11. o.

<sup>89</sup> KAJTÁR Gábor: „Az erőszak tilalma” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SÜLYÖK Gábor) [53] – [54]. <http://ijoten.hu/szocikk/az-eroszak-tilalma> (2024. október 4.)

<sup>90</sup> Uo. [52].

<sup>91</sup> ROY, Allison: Russia’s Case for War against Ukraine: Legal Claims, Political Rhetoric, and Instrumentality in a Fracturing International Order. *Problems of Post-Communism*, Vol. 71. (2023) No. 3. 271–282. o.

<sup>92</sup> Uo. 280. o.

Azonban nem mondható el, hogy a nemzetközi közösség semmilyen erőfeszítést nem tett Oroszország megállítására érdekében, hiszen a konfliktus kirobbantása óta Oroszország számos gazdasági és diplomáciai szankcióval szembesült. A nemzetközi pénzügyi tranzakciókat gyakorlatilag ellehetetlenítették az orosz bankok kizárásával, több orosz vezető vagyonát zárolták, és az energiaexportot érintő korlátozások keretében az orosz olaj- és földgázimportot betiltották. E lépések célja az volt, hogy Oroszországot elszigeteljék a nemzetközi gazdaságtól, ezáltal megnehezítve a fegyveres konfliktus finanszírozását. Továbbá 2022-ben az Európa Tanács megszüntette<sup>93</sup> Oroszország tagságát<sup>94</sup>, így Oroszország már az EJEE-nek sem részes fele.<sup>95</sup> Azonban az EJEE-ből fakadó, az államok joghatóságuk alatt levő személyek számára biztosított védelem nem csupán az állam területi szuverenitásból ered, hanem megszállás esetén is érvényesülhet. A megszálló hatóság emberi jogi jogsértés elkövetése esetén is felelősségre vonható, hiszen ellenkező esetben a területi lakosságot megfosztanák a korábban élvezett jogoktól és szabadságoktól, ezzel egyfajta ürt hagyva az emberi jogok védelmében. Mindezek alapján az ukrán megszállt területeken elkövetett emberi jogi jogsértésekért Oroszország ugyanúgy nemzetközileg felelősségre vonható.<sup>96</sup> Az ENSZ rendkívüli Közgyűlésének 11/5. számú határozata<sup>97</sup> szerint Oroszországnak jogi felelősséget kell vállalnia minden nemzetközi jogsértő cselekedetért és kártérítést kell fizetnie az ebből eredő károkért. Ebben egy olyan javaslat is szerepelt, amely egy nemzetközi mechanizmus létrehozását ösztönözte a veszteségek orvoslására, valamint egy kárnyilvántartás létrehozását, a károk dokumentálására és az ezekre vonatkozó bizonyítékok gyűjtésére.<sup>98</sup>

Ezenfelül az ENSZ Közgyűlése számos határozatában súlyos aggodalmát fejezte ki a polgári létesítmények – lakóépületek, iskolák és kórházak – elleni támadások, valamint a polgári áldozatok, köztük nők, idősebb személyek és gyermekek elleni támadások miatt. A Közgyűlés felszólította valamennyi felet, hogy biztosítsák a humanitárius segélyhez való gyors és zavartalan hozzáférést, illetve hangsúlyozta, hogy védjék többek közt a gyermekeket,<sup>99</sup> valamint azt is szavára tette, hogy a gyermekek számára milyen sajátos hatása van egy fegyveres konfliktusnak,<sup>100</sup> és követelte, hogy a kényszerrel áthelyezett és deportált gyermekeket térítsék

<sup>93</sup> *Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine*. Council of Europe, CM/Del/Dec, 1428ter/2.3. 2022. <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a5d7d9>

<sup>94</sup> CHACHKO, Elena – HEATH, J. Benton: A Watershed Moment for Sanctions? Russia, Ukraine, and the Economic Battlefield. *AJIL Unbound*, Vol. 116. (2022), 135–139. o.

<sup>95</sup> LAMM: i. m. 578. o.

<sup>96</sup> RAIBLE, Lea: Between facts and principles: jurisdiction in international human rights law. *Jurisprudence*, Vol. 13. (2022), No. 1. 57- 58. o.

<sup>97</sup> *Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine*. G.A Res, ES-11/5.

<sup>98</sup> LAMM: i. m. 576. o.

<sup>99</sup> *Aggression against Ukraine*. G. A. Res. ES-11/1. 2-3. o.

<sup>100</sup> *Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine*. G. A. Res. ES-11/2. 2. o.

vissza hazájukba.<sup>101</sup> Fontos, hogy minden nemzetközi jelentőségű szervnek maximálisan ki kell állnia – többek közt – a gyermekvédelem előmozdítása érdekében a konfliktus során. Még ha ez a gyakorlatban kizárólag politikai vagy társadalmi nyomásgyakorlással valósítható is meg, lényeges, hogy ezek az intézmények cselekedjenek a jogszerűség érvényesítése érdekében.

2022. március 2-án a Nemzetközi Büntetőbíróság (a továbbiakban: ICC) Ügyészi Hivatala bejelentette, hogy vizsgálatot indít az Ukrajna területén elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban, miután több állam beadványt nyújtott be az ukrainai helyzet miatt.<sup>102</sup> Ukrajna és Oroszország nem részes felei a Római Statútumnak, míg Ukrajna aláírta, addig 2016-ban Oroszország az aláírását visszavonta,<sup>103</sup> ráadásul ki is jelentette, hogy nem kíván részessé válni.<sup>104</sup> Ukrajna azonban kétszer is hozzájárulását adta, hogy az ICC *ad hoc* jelleggel joghatóságot gyakoroljon az állam területén elkövetett nemzetközi bűncselekmények felett. Ennek tekintetében a Főügyészi Hivatal nyomozása nem csak az aktuális orosz-ukrán háború eseményeit vizsgálja, hanem a 2013. november 21. után elkövetett nemzetközi bűncselekményeket is. Az ICC bármilyen, orosz állampolgárságú terhelttel szemben eljárhat, amennyiben Ukrajna területén követnek el népiirtást, emberiesség elleni vagy háborús bűncselekményeket, azonban az orosz invázióhoz kapcsolódó agresszió bűncselekményével kapcsolatban nem járhat el.<sup>105</sup> Fontos megjegyezni, hogy az ICC főügyésze nem csak az orosz fegyveres erők, hanem a konfliktusban részt vevő valamennyi fél bűncselekményét is vizsgálja.<sup>106</sup>

Továbbá, a dolgozat szempontjából releváns, hogy az ICC 2023. március 17-én elfogatóparancsot adott ki Vlagyimir Putyin és Maria Lvova-Belova, Oroszország elnöki hivatalának gyermekjogi biztosa ellen, többek közt azzal vádolva őket, hogy felelősek több mint 16 000 ukrán gyermek jogellenes deportálásáért Oroszországba az orosz invázió által érintett területekről.<sup>107</sup>

Megemlítendő továbbá, hogy Ukrajna lépéseket tett a Statútumban való részessé válás érdekében, 2024. augusztus 21-én ugyanis az ukrainai parlament a Statútum jövőbeli

---

<sup>101</sup> *Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine.* G. A. Res. ES-11/6. 2. o.

<sup>102</sup> MAHMUTOVIC: i. m. 11. o.

<sup>103</sup> BÉRES Nóra: Ukrajna esete a Nemzetközi Büntetőbírósággal: Remények és realitások. *ÁJT*, 2022/4. 9-10. o.

<sup>104</sup> UNTC: Rome Statute of the International Criminal Court. [https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=XVIII-10&chapter=18&clang=en](https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=en) (2024. október 4.)

<sup>105</sup> BÉRES: i. m. 9-10. o.

<sup>106</sup> Uo. 14-15. o.

<sup>107</sup> LAMM: i. m. 577. o.

ratifikációjáról szavazott. Ez ugyanakkor nem befolyásolja a folyamatban lévő nyomozás jogi kereteit, amelyet Ukrajna *ad hoc* joghatósági elfogadása tett lehetővé.<sup>108</sup>

---

<sup>108</sup> Amnesty International: *Ukraine – Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed.* <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/ukraine-ratifying-the-rome-statute-a-welcome-step-but-limitations-must-be-addressed/> (2024. október 4.)

## 4. A gyermekjogok helyzete az ukrajnai konfliktusban

A 2022-es orosz támadást követően számtalan, különböző emberi jogi – ezen belül gyermekjogi – jogsértés dokumentálására került sor az ukrán területeken. A konkrét gyermekjogi jogsértések elemzését megelőzően azonban röviden szeretném általánosságban ismertetni a konfliktus eredményeként eddig bekövetkezett lényegesebb veszteségeket és ezek hatásait. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosság Hivatalának (a továbbiakban: OHCHR) adatai szerint 2022. február 24. óta, 2024. augusztusig a konfliktussal összefüggő erőszak és pusztítások legalább 11.743 civil halálát okozták, valamint 24.614-en sérültek meg. Ebben az időszakban a harcok során 1.358 oktatási intézmény és 580 egészségügyi intézmény rongálódott vagy semmisült meg. Mindezek között 28 gyermek halála és 285 gyermek sérülése,<sup>109</sup> valamint 938 súlyos gyermekjogsértés is dokumentált. Az orosz fegyveres erők 419 gyermek megölését és megcsonkítását követték el, valamint 2022 és 2023 között 122 gyermeket raboltak el és 33 gyermeket átszállítottak vagy deportáltak Ukrajna ideiglenesen ellenőrzött vagy megszállt területeire.<sup>110</sup>

A támadások miatt több városból, vagy annak területéről számtalan gyermekes család számára kellett kötelező evakuálást elrendelni.<sup>111</sup> Az ENSZ emberi jogi főbiztosa szerint Mariupol 2022. február 24. és május 16. között tartó ostromában mintegy 1348 civil – köztük 70 gyermek – vesztette életét kifejezetten a harcok következtében.<sup>112</sup> Az orosz fegyveres erők Ukrajna energetikai létesítményei elleni támadásai súlyos hatással voltak az ország víz- és szennyvízelosztó rendszereire, és a fűtési rendszerekre. Ennek következtében a villamosenergiahiány különböző problémákat okozhat, főleg a téli időszakban. Mindez a gyermekjogok szempontjából a gyermekek egészségügyi állapotára is kedvezőtlen hatással van, illetve, mivel a folyamatos támadások miatt számos iskola bezárt, a jelenléti oktatást helyettesítő online oktatás is akadályozott lehet.<sup>113</sup>

---

<sup>109</sup> *Treatment of Prisoners of War and Update on the Human Rights Situation in Ukraine. 1 June 2024 – 31 August 2024.* Report of the UN Human Rights Office of the High Commissioner, 2024. 17. o.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf> (2024. október 5.)

<sup>110</sup> *Children and armed conflict.* Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly 78th session, U.N. Doc, A/78/842-S/2024/384. 38-39. o.

<sup>111</sup> *Treatment of Prisoners of War and Update on the Human Rights Situation in Ukraine. 1 June 2024 – 31 August 2024.* Report of the UN Human Rights Office of the High Commissioner, 2024. 16. o.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf> (2024. október 5.)

<sup>112</sup> BÉRES: i. m. 12-13. o.

<sup>113</sup> *Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population.* Bulletin of the UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, 2024, 3-5. o. <https://ukraine.ohchr.org/en/Attacks-on-Ukraines-Energy-Infrastructure-Harm-to-the-Civilian-Population> (2024. október 5.)

Az ENSZ által dokumentált jogsértések közül valamennyi háborús bűncselekménynek minősül a Genfi Egyezmények, az azokhoz kapcsolódó I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, valamint az ICC Statútuma alapján. Mások, mint például a kínzás és az embertelen bánásmód, rendszeresen és széles körben végrehajtva történnek, ezért emberiség elleni bűncselekményeknek is minősülhetnek.<sup>114</sup> Ezek az atrocitások ugyanakkor számos nemzetközi emberi jogi egyezményt is megsértenek, amelyet Oroszország és Ukrajna is ratifikált, és mint már említésre került, ezek háború idején is betartandók a támadó és a megtámadott állam által egyaránt.<sup>115</sup>

A gyermekjogok szempontjából kiemelten fontos, hogy az ezeket érintő jogsértések könnyebb megelőzése, nyomon követése és megszüntetése érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa hat súlyos jogsértési típust különített el, melyek közül az ukrajnai konfliktus kapcsán csaknem mindegyik megvalósult. Ezek közé tartozik a fegyveres konfliktus idején történő gyermekgyilkosság, közvetlen támadás olyan épületek ellen, amelyekből gyakran jelentős gyermeki jelenlétre lehet következtetni – mint például iskolák és kórházak –, gyermekek toborzása vagy felhasználása fegyveres erőkből és csoportokban, a gyermekek elleni szexuális erőszak, gyermekkereskedelem, valamint a gyermekek számára biztosított humanitárius segítségnyújtás megtagadása.<sup>116</sup> A továbbiakban az ismertetett típusok fényében a legsúlyosabb gyermekjogi jogsértések elemzésére kerül sor.

#### *4.1. A családi élettel kapcsolatos jogok, és a gyermek identitáshoz való joga*

Az orosz fegyveres erők az invázió által érintett területekről a gyermekeket Oroszországba deportálják és jogellenesen szállítják orosz földre, mindezzel elszakítva őket családjuktól, megsértve a család egységének sérelmét. Valamennyi gyermek orosz állampolgárságot is kap, 2024. januárjában az orosz elnök pedig aláírta azt a rendeletet, amely tovább gyorsítja az orosz állampolgárság megszerzésének folyamatát. Ennek értelmében az árvák és a szülői gondoskodás nélkül maradt ukrán állampolgárságú gyermekek Oroszország elnökének személyes döntése alapján kaphatnak orosz állampolgárságot, ezzel – amennyiben lehetséges – a családdal történő újra egyesítést megakadályozva.<sup>117</sup> Az orosz kormány táborrendszert és egyéb létesítményeket – melyből 43 már azonosításra került – üzemeltet, amelyek az invázió óta legalább 6000 gyermeket tartottak fogva a Krím megszállt területein és Oroszországban.

---

<sup>114</sup> Uo. 11. o.

<sup>115</sup> *Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine*. Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe, Doc. 15998, 2024.

<sup>116</sup> Security Council Resolution 1261, U.N. Doc, S/RES/1261.

<sup>117</sup> BISSET, Alison: The UN Committee on the Rights of the Child and Russia's Deportation of Children from Ukraine. *Opinio Juris*. <https://opiniojuris.org/2024/04/12/the-un-committee-on-the-rights-of-the-child-and-russias-deportation-of-children-from-ukraine/> (2024. október 5.)

Mindezek különböző célt töltenek be, de a legfőbb az újra képzés/átnevelés („re-education”)<sup>118</sup> reménye, ezért a táborokban Oroszország központú akadémiai, kulturális, patriotikus, illetve katonai oktatás folyik.<sup>119</sup>

A Gyermekjogi Egyezmény 7. cikke és a PPJNE 24. cikke értelmében a gyermeknek anyakönyvezéstől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen,<sup>120</sup> lehetőség szerint ismerje a szüleit, valamint ahhoz, hogy a szülei neveljék őt.<sup>121</sup> A gyermeknek joga van a személyazonosságát – ideértve állampolgárságát, nevét, családi kapcsolatait – törvénysértő beavatkozás nélkül megtartani.<sup>122</sup>

Oroszország egyértelműen megsértette a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseit, amikor az ukrán gyermekek számára kényszerítetten orosz állampolgárságot biztosított, s személyazonosságuk kereteit megrongálva egy új közegbe helyezte őket, rájuk erőltetve egy másik ország elveinek taníttatását.

A táborba történő elszállásoláshoz hozzájáruló szülők közül néhányan azt állítják, hogy beleegyezésük konkrét elemeit megsértették, sőt sok esetben a szülők képessége, hogy érdemi beleegyezést adjanak, kétséges lehet, mivel a háborús körülmények és a megszálló erőktől érkező közvetlen fenyegetés kényszerítő körülményeket jelentenek.<sup>123</sup> Ráadásul, a szülők, gyermekek és a tábori adminisztrátorok közötti kommunikáció néhány táborban korlátozott és limitált volt.<sup>124</sup>

Azzal, hogy a táborban levő gyermekek kapcsolata szüleikkel bizonyítottan akadályozott volt, önkényesen megfosztották a gyermekeket joguktól, hogy családi kapcsolataikat, – a személyazonosságuknak egy immanens részét – teljes körűen fenntartsák. Az, ha egy gyermeket egy másik országba szállítanak, és rendszeresen olyan programokon, környezetben tartanak, amely ellentétes az eddigi önazonosságával, saját és társadalmi értékeivel, súlyosan sértheti identitáshoz való jogát, annak fejlődését, valamint érzelmi stabilitásuk is veszélybe

---

<sup>118</sup> A Yale HRL a "re-education" kifejezést ebben az összefüggésben olyan kulturális, történelmi, társadalmi és patriotikus üzenetek vagy ötletek népszerűsítésére definiálja, amelyek Oroszország politikai érdekeit szolgálják. KHOSHNOOD, Kaveh – RAYMOND, Nathaniel A. & HOWARTH, CAITLIN N.: *Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children*. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, New Haven, 2023. 14. o. (a továbbiakban: Yale HRL) <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/97f919ccfe524d31a241b53ca44076b8/data> (2024. október 5.)

<sup>119</sup> Uo. 14. o.

<sup>120</sup> Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet. 24. cikk.

<sup>121</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 7. cikk.

<sup>122</sup> Uo. 8. cikk.

<sup>123</sup> Yale HRL: 5. o.

<sup>124</sup> Uo. 12. o.

kerülhet. A gyermekek gondolatszabadsága<sup>125</sup> is sérült, amikor ezekben a táborokban kizárólag Oroszország-központú oktatásban részesültek. A saját nézetek kialakítása egy ilyen közegben nehezen elképzelhető, mivel a gyermekeket kizárólag egyetlen nézőpontból próbálják tájékoztatni. Az ilyen egyoldalú tanítás megakadályozza a gyermekeket abban, hogy saját véleményüket alakítsanak ki, valamint a fejlődésüket is súlyosan akadályozhatja.

Oroszország 2022 februárjában, néhány nappal a teljes körű ukrajnai invázió kezdete előtt kezdte meg a gyermekek rendszerszintű szállítását Ukrajnából Oroszországba.<sup>126</sup> Érvérese szerint a szállítás célja, hogy a gyermekek rekreációs táborokba jár hassanak, valamint, hogy evakuálják őket orvosi célból vagy a frontvonalban történő harcok elől.<sup>127</sup>

A Gyermejjogi Egyezmény alapján a gyermeket szüleitől akarta ellenére nem lehet elválasztani<sup>128</sup>, valamint nem szabad alávetni magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak.<sup>129</sup>

Nyilvánvaló, hogy az ukrán gyermekek deportálása és kényszerű áthelyezése a családtól való elszakítást valósítja meg, amely törvénytelen beavatkozásnak tekinthető számos szempontból. Ezen kívül a gyermekek deportálása az egyik súlyos gyermekjogsértési típusba tartozik, sőt, őket lehetőség szerint hozzájárulásukkal egy semleges államba kell befogadni.<sup>130</sup> Mindez nemcsak az identitásuk és családi kapcsolataik megőrzéséhez fűződő alapvető jogukat sérti, hanem komoly veszélyt jelent testi és lelki fejlődésükre is. A gyermekeknek joguk van megtartani családi és baráti kötődéseiket, valamint kulturális gyökereiket. Az ilyen jellegű erőszakos áthelyezések azonban súlyos törést okozhatnak ezekben a kapcsolatokban, mivel a gyermek gyakran olyan idegen környezetbe kerül, ahol mindezek megszakadhatnak. Az Egyezmény külön hangsúlyozza, hogy a gyermekeket csak kivételes esetekben, és csak a legfőbb érdekeiket szem előtt tartva lehet elválasztani családjuktól. A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthassanak fenn mindkét szülőjükkel, még akkor is, ha azok külön élnek.<sup>131</sup> Oroszország azonban sok esetben nem csupán fizikai, hanem teljes kommunikációs szakadékot hozott létre a gyermekek és szüleik között, ezáltal súlyosan megsértette a gyermek jogát arra, hogy kapcsolatban maradhasson családjával és fenntarthassa érzelmi kötelékeit.

---

<sup>125</sup> Gyermejjogi Egyezmény, 14. cikk.

<sup>126</sup> Yale HRL: 6. o.

<sup>127</sup> Uo. 10. o.

<sup>128</sup> Gyermejjogi Egyezmény, 9. cikk.

<sup>129</sup> Uo. 16. cikk.

<sup>130</sup> Uo. 24. cikk.

<sup>131</sup> Uo. 9. cikk.

Továbbá, ezek az áthelyezések érzelmi elhanyagolás érzetét kelthetik a gyermekekben, hiszen új környezetükben gyakran nélkülözik a megfelelő támogató kapcsolatokat és a biztonságot nyújtó családi háttérrel, amelyre szükségük lenne. Lényeges, hogy minden olyan gyermek, akit megfosztanak a családi környezetétől, jogosult legyen az állam különleges védelmére és segítségére.<sup>132</sup> Az ilyen védelem biztosítása a részes államok kötelessége, amely magában foglalja a helyettesítő gondoskodás megteremtését is. Kétséges érvelés lenne Oroszország részéről, amennyiben erre a rendelkezésre hivatkozna, hiszen a fent említett esetek alapján látható, hogy ezek a deportálások nagy valószínűséggel a gyermek véleményének meghallgatása nélkül történtek, figyelmen kívül hagyva a gyermekek legfőbb érdekét.

A Gyermekjogi Egyezmény értelmében az örökbefogadás folyamatánál szintén biztosítani kell a gyermek mindenek felett álló érdekeit, és az örökbefogadást csak az illetékes hatóságok engedélyezhetik, figyelemmel – többek közt –, a szülővel való kapcsolattartás lehetőségére. A gyermek elhelyezése nem járhat jogtalan haszonszerzéssel az ebben résztvevő személyek számára.<sup>133</sup> Az örökbefogadott gyermekek elhelyezése kapcsán az egyezmény elsősorban a vagyoni haszonszerzést tiltja, de ebben az esetben felmerülhet annak a lehetősége is, hogy Oroszország politikai előnyt kovácsoljon azzal, hogy a gyermekeket az oroszbarát szemlélet kialakítása érdekében helyezi el az országban.

E magatartások, azaz a gyermekek örökbefogadása és új otthonokba helyezése vészhelyzeti körülmények között, a gyermekek családjuktól való elzárása, a gyermekek hosszabb ideig tartó gyámsága – még akkor is, ha végül ideiglenes – szülői beleegyezés nélkül, valamint a politikai ideológiai nevelés más kulturális háttérrel mind potenciális jogsértéseknek minősülhetnek.<sup>134</sup> A Genfi Egyezmények alapján a gyermekek védett személynek számítanak és az 1949. évi genfi egyezmények I. kiegészítő Jegyzőkönyve szerint különös kímélettel kell velük bánni.<sup>135</sup> Az említett kommunikációs nehézségek a szülő és gyermek közt, illetve a családdal való újra egyesítés akadályozása sérti a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló 1949. évi IV. genfi egyezmény 77. cikkét is.<sup>136</sup>

Továbbá, a szóban forgó események sértik a Gyermekjogi Egyezmény számos alapelvét, ideértve a gyermek legfőbb érdekét,<sup>137</sup> a gyermek élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez

---

<sup>132</sup> Uo. 20. cikk.

<sup>133</sup> Uo. 21. cikk.

<sup>134</sup> Yale HRL: 21. o.

<sup>135</sup> 1949. évi genfi egyezmények I. kiegészítő Jegyzőkönyve, 77. cikk.

<sup>136</sup> 1949. évi IV. genfi egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről, 24-26. cikk.

<sup>137</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 3. cikk.

való jogát,<sup>138</sup> a megkülönböztetés tilalmát,<sup>139</sup> valamint a gyermek részvételét és a véleményének tiszteletben tartását az őt érintő kérdésekben.<sup>140</sup>

Mindezek alapján Ukrajna mulasztása is vizsgálendő a Gyermekjogi Egyezmény tekintetében. Kötelezettsége, hogy a legnagyobb mértékben megvédje a területén élő gyermekeket, ezért az ukrán kormánynak aktívan fel kell lépnie az említett jogsértések megelőzése, a gyermekek hazajutása és a családdal való egyesítés érdekében, megfelelő nemzeti jogi keretek segítségével és nemzetközi szervezetekkel való együttműködés útján.

Annak ellenére, hogy Oroszország folyamatosan tagadja az említett jogsértések elkövetését, a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján egyértelmű, hogy az orosz intézkedések számos olyan cselekményt foglalnak magukban, amelyek ellentétesek az Egyezmény előírásaival.

A Gyermekjogi Egyezményben előírt időszakos jelentéstételi folyamat részeként 2024 januárjában sor került az orosz delegáció jelentésének vizsgálatára a Gyermekjogi Bizottság ülésén. A Bizottság a problémákat tartalmazó listájában („*List of Issues*”)<sup>141</sup> arra is kérte Oroszországot, hogy magyarázza el azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják a gyermekek és polgári létesítmények védelmét előíró nemzetközi humanitárius jogi normák betartását, valamint a Bizottság részletes információt kért az állítólagos ukrán gyermekek deportálásáról.<sup>142</sup>

Oroszország válasza szerint körülbelül 3 millió ukrain lakost „fogadtak be” Oroszországba, köztük 3000 gyermeket, akiket árvaházakból „evakuáltak” Luhanszkból és Donyeckből. A delegáció ezeket elhelyezési, gyámsági és gondnoki rendszereknek nevezte, valamint azt állította, hogy léteznek rendszerek a megkeresések fogadására, és a gyermekek visszatérésének biztosítására az ombudsmani hivatalban, de elismerték, hogy nincs egyetlen testület a hivatalon belül, amely kizárólag ezzel foglalkozna. A delegáció ugyanakkor tisztán értelmezhető választ nem adott a nemzetközi humanitárius jog megsértésével kapcsolatos vádakra.<sup>143</sup> A Bizottság legfontosabb üzenete Oroszország számára az volt, hogy hagyjon fel az ukrain katonai műveletekkel a gyermekek jogainak további megsértésének elkerülése

---

<sup>138</sup> Uo. 6. cikk.

<sup>139</sup> Uo. 2. cikk.

<sup>140</sup> Uo. 12. cikk.

<sup>141</sup> A hagyományos jelentéstételi folyamat első lépéseként az állam elküldi a jelentését, ezután a Bizottság elkészít egy problémákat tartalmazó listát, amelyre az államnak előzetesen válaszolnia kell, ezt követően pedig konstruktív tanácskozás kezdődik a Bizottság és az állam delegációja közt a Bizottság ülésén. E lépések után alkotja meg a Bizottság a záró észrevételeit, amelyet az állam megfogadhat és beültethet nemzeti védelmi rendszerébe.

CRC: Reporting guidelines. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/reporting-guidelines> (2024. október 7.)

<sup>142</sup> BISSET: i. m.

<sup>143</sup> Uo.

érdekében. Az orosz delegáció vezetője válaszul kijelentette, hogy Oroszország nem tekinti magát kötelesnek olyan ajánlások teljesítésére, amelyek nem a gyermekek jogainak érvényesítésére irányulnak Oroszországban, hanem elfogultak és beavatkozást jelentenek egy szuverén állam ügyeibe.<sup>144</sup>

#### *4.2. A gyermek lehető legjobb egészségi állapothoz való joga*

Az invázió kezdete óta 2023 februárjáig az orosz erők 334 fegyveres támadást hajtottak végre ukrán egészségügyi intézmények ellen, melyből 34 százalék általános kórházakra irányult, míg a gyermekkórházak ellen a támadások hat százaléka irányult.<sup>145</sup>

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa sajtónyilatkozatában felhívta a figyelmet a 2024. július 8-ai orosz rakéta támadásokra, amelyek Ukrajna sűrűn lakott területeit sújtották, gyermek- és nőgyógyászati kórházat, valamint kulcsfontosságú energia-infrastruktúrát is érintettek, melyek akadályozzák a víz és energiaellátást. Az egyik támadás súlyosan megrongálta Ukrajna legnagyobb gyermekklinikájának az intenzív, sebészeti és onkológiai osztályait és elpusztította a gyermektoxikológiai részleget. Az áldozatok között voltak Ukrajna legsúlyosabb állapotban lévő beteg gyermekei.<sup>146</sup>

A Gyermekjogi Egyezmény értelmében a részes államoknak kötelezettségük, hogy biztosítsák a gyermekek jogát a lehető legjobb egészségi állapothoz, valamint a megfelelő orvosi ellátáshoz és gyógyító neveléshez. Egyetlen gyermeket sem lehet megfosztani ezektől a jogoktól.<sup>147</sup> A gyermekek hozzáférése az élelmiszerhez, tiszta vízhez és megfelelő táplálékhoz a fegyveres konfliktus körülményei közt súlyosan korlátozott. Oroszország az alapvető ellátások akadályozásával a civil lakosság, köztük a gyermekek egészségét veszélyezteti. Víz és élelem nélkül a gyermekek fejlődése súlyosan sérül, ami nemcsak a legjobb egészségi állapothoz való jogukat, hanem a Gyermekjogi Egyezmény egyik alapelvét – az élethez, életben maradáshoz és a túléléshez való jogot – is megsérti. Az orosz erők által elkövetett, gyermekkórházak elleni célzott támadások nemcsak a Gyermekjogi, hanem a Genfi Egyezmények azon alapelvét is megsértik, mely szerint a civil célpontok elleni támadás tilos.

---

<sup>144</sup> CRC: Experts of the Committee on the Rights of the Child Commend the Russian Federation... <https://www.ohchr.org/en/news/2024/01/experts-committee-rights-child-commend-russian-federation-reduction-child-mortality> (2024. október 7.)

<sup>145</sup> BARTEN, D.G., TIN, D., GRANHOLM, F. et al. Attacks on Ukrainian healthcare facilities during the first year of the full-scale Russian invasion of Ukraine. *Conflict and Health*, Vol. 17. (2023), No. 57. 3. o.

<sup>146</sup> OHCHR: Ukraine – Türk deplores wave of strikes killing dozens of civilians, including women and children at hospitals. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/ukraine-turk-deplores-wave-strikes-killing-dozens-civilians-including-women> (2024. október 6.)

<sup>147</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 24. cikk.

Előfordult, hogy kórházi épületekben az ukrán hatóságok olyan katonai bázisokat hoztak létre, ahol a katonák pihentek, étkeztek, vagy éppen harci tevékenységet folytattak. Ezek az intézkedések szintén növelik a támadások kockázatát és akadályozzák az egészségügyi ellátás működését, s szintén sértik a Gyermekjogi Egyezmény bemutatott rendelkezéseit.<sup>148</sup>

„Az egészség a testi, szellemi és szociális teljes jólétnek állapota és nemcsak betegség vagy fogyatékosság hiányából áll.”<sup>149</sup> Az Egészségügyi Világszervezet Alkotmányában szereplő fogalmat a Gyermekjogi Bizottság is teljességgel elfogadta, és kijelentette, hogy a gyermek legjobb egészségi állapotába a szellemi állapot is beletartozik, és az Egyezmény erre vonatkozó cikkének magyarázata érdekében egy általános kommentárt<sup>150</sup> is készített.<sup>151</sup>

A háború többek közt fizikai és pszichológiai biztonságvesztést okoz, gyakran családtól való elszakítással párosulva. Lehetséges, hogy az ilyen trauma átélése maradandó változásokat hoz létre az agyi idegi kapcsolatokban. A háború okozta elvándorlás hosszú távú mentális egészségügyi következményei a gyermekek számára számos szenvedésformát magukban foglalnak, mint például a poszttraumás stressz zavar és annak tünetei, alvási problémák, szorongás, depresszió, pánikbetegségek, fokozott ingerlékenység és reakciókészség, tanulmányi nehézségek, önvád, rágódás, viselkedési zavarok és agresszió. A háború fizikai környezete, például a mérgező anyagokkal, valamint a háborús maradványokból származó teratogén és rákkeltő fémekkel való érintkezés további komplex hatással lehet az agy fejlődésére, azon túlmenően, hogy hatással van a test más szerveire is.<sup>152</sup> Az ukrán szülők szerint gyermekeik mentális állapotát a fokozott szorongás, intenzív félelemérzet, különböző fóbák és mély szomorúság jellemzik, emellett csökkent a motivációjuk, érzékennyé váltak a hangos zajokra, és alvászavarokkal küzdenek.<sup>153</sup>

A fegyveres konfliktusok súlyosan károsítják a gyermekek mentális állapotát is, és egyértelműen sértik a Gyermekjogi Egyezmény alapelveit, különösen a fejlődéshez való jogot és a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételét. Emellett korlátozzák a lehető legjobb

---

<sup>148</sup> Tanks On the Playground. Human Rights Watch, 2-3 o. 2023. [https://www.hrw.org/sites/default/files/media\\_2023/11/ukraine1123web\\_0.pdf](https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/11/ukraine1123web_0.pdf) (2024. október 7.)

<sup>149</sup> Az Egészségügyi Világszervezet Alkotmánya, New York, 1946. Magyarország kihirdette az 1948. évi XII. törvény.

<sup>150</sup> A Gyermekjogi Bizottság a Gyermekjogi Egyezmény bizonyos rendelkezéseinek értelmezéséhez tanácsként átfogó kommentárt is készít, melyet az államoknak az egyezmény végrehajtása során ajánlott figyelembe venniük, azonban ennek kötelező ereje nincsen. CSAPÓ: i. m. 141-142. o.

<sup>151</sup> General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24). Committee on the Rights of the Child, U.N. Doc, CRC/C/GC/15. 3. o. (4).

<sup>152</sup> ELVEVÁG, Brita – DELISI, Lynn E.: The mental health consequences on children of the war in Ukraine: A commentary. *Psychiatry Research*, Vol. 317. (2022), 2. o.

<sup>153</sup> UNICEF: UNICEF Won't Stop Helping Children in Ukraine: Full-Scale War Hits 2-Year Mark. <https://www.unicefusa.org/stories/unicef-wont-stop-helping-children-ukraine-full-scale-war-hits-2-year-mark> (2024. október 7.)

egészségi állapot elérésének lehetőségét, és olyan környezetet teremtenek, amelyben a gyermekek nem jutnak hozzá ahhoz a minimális életszínvonalhoz, amely szükséges lenne testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődésükhöz.<sup>154</sup>

Az egészségügyi intézményeknek folyamatosan működniük kell, ahhoz, hogy funkciójuk betöltésére megszakítás nélkül képesek legyenek, ezért humanitárius segélyközpontként történő felhasználásuk elkerülendő. Az ukrán hatóságoknak alternatív rendelkezésre álló épületeket kell igénybe venniük e célra. Biztonsági okokból célszerűbb lenne kisebb egészségügyi központokat létrehozni, például földalatti létesítményekben. Emellett fontos az olyan egészségügyi csapatok kialakítása, amelyek gyorsan reagálnak egy támadás esetén. Az ENSZ által nyújtott humanitárius segítség elérhetőségének biztosítása érdekében stabil útvonalak építése, vagy e szolgáltatás kisebb helyiségekre történő mobilizálása is segíthet.

#### 4.3. Az oktatáshoz való jog

Ukrajnában a széleskörű erőszakos események közepette az iskolába járás lehetősége voltaképpen elveszett. Az oktatás megszakadt a 6-15 éves kötelező iskoláskorú 5,7 millió gyermek és fiatal számára, mivel az iskolákat bombázták, átalakították menedékké, segélyközponttá vagy kénytelenek voltak bezárni azokat. A 2022/2023-as tanév kezdetén az iskolák több mint 50 százaléka online órákat tartott, a fennmaradó része pedig hibrid formában – online és személyesen – működött.<sup>155</sup>

2023. márciusig bezárólag 2638 iskola sérült meg, és az invázió előtt létező 14.783 iskola közül 437-et teljesen leromboltak. Azok, akik otthon tanulnak, elavult technológiával és folyamatos internet- és áramhoz-záférési problémákkal szembesülnek. A kisgyermekek számára az online oktatás nem megfelelő a kognitív és fizikai fejlődésük szempontjából, mivel késlekednek az iskolához való alkalmazkodásban és a többi gyermekkel való interakcióban.<sup>156</sup> Amikor az orosz erők elfoglalták a városokat és falvakat, és az iskolákat katonai célokra használták 2022 elején, többek közt megrongálták, illetve kifosztották azokat, elrabolva az asztali és hordozható számítógépeket, televíziókat, interaktív táblákat, egyéb iskolai felszereléseket és fűtési rendszereket.<sup>157</sup>

---

<sup>154</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 27. cikk.

<sup>155</sup> *Education in emergencies that protects. The case of children and adolescents in Ukraine.* Educo, 2023. 9. o. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/informe-ucrania-primer-aniversario-2023-lr-en.pdf/> (2024. október 7.)

<sup>156</sup> Uo. 9-11. o.

<sup>157</sup> *Tanks On the Playground.* Human Rights Watch, 2023. 2-3. o. [o.https://www.hrw.org/sites/default/files/media\\_2023/11/ukraine1123web\\_0.pdf](https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/11/ukraine1123web_0.pdf) (2024. október 7.)

Néhány esetben az ukrán erők is katonákat helyeztek el iskolákban, ellenőrző pontokat állítottak fel az iskolaépületek közelében, vagy kisebb számú területvédelmi erőt telepítettek az iskolákba a menedéket kereső civilek védelmére, melyek szintén növelhetik a támadások kockázatát, ezzel a későbbi oktatás lehetőségétől megfosztva a diákokat.<sup>158</sup>

Az ukrán gyermekek esélyegyenlőségen alapuló oktatáshoz<sup>159</sup> való joga súlyosan sérült a folyamatos támadások miatt, hiszen nincs lehetőségük olyan megfelelő oktatási környezetben tanulni, amely kedvezően hatna fejlődésükre. Az oktatás nem csupán a tudás átadását jelenti, hanem a gyermekek személyiségének kibontakozását, valamint szellemi és fizikai képességeik fejlesztését is elősegíti. Az oktatási célok<sup>160</sup> megsértése következtében a gyermekek fejlődése megszakad, ami hosszú távon hátrányosan befolyásolja jövőbeli lehetőségeiket. Vészhelyzetben az elérhető és minőségi oktatáshoz való jog elidegeníthetetlen és oszthatatlan, ezért nem lehet felfüggeszteni, és minden szinten garantálni kell.<sup>161</sup>

Azzal, hogy Ukrajna és Oroszország civil létesítményeket használt fel, vagy támadott, többek közt megsértették a Gyermejjogi Egyezmény ismertetett 38. cikkét, ami által a humanitárius jog gyermekekre vonatkozó védelmi előírásai a fegyveres konfliktus esetén kötelezően betartandók.<sup>162</sup> Továbbá, ezek a nemzetközi humanitárius jogot is sértik, hiszen tilos sűrűn lakott területeken vagy azok közelében katonai célpontokat létesíteni, a polgári lakosságot veszélyeztetve.<sup>163</sup>

Ezen felül Ukrajna az oktatáshoz való jog megfelelő biztosítását is megsértette, hiszen a Gyermejjogi Egyezmény alapján előírt olyan oktatás megvalósulását nem segítette elő a konfliktushoz igazodóan, amely a gyermek számára kedvezően hatna. Hatékony lenne olyan stratégiai programok és tervek elkészítése, amelyek hosszútávon is megfelelő online tantervet és elektronikai eszközöket is biztosítanak. Folyamatban van az ukrán hatóságok által iskolának helyt adó földalatti bunkereket építése,<sup>164</sup> amely – amennyiben biztonságos – kiváló előre látó megoldás lehet, és lehetőséget adhat arra, hogy a gyerekek megszakítás nélkül, biztonságban tanulhassanak.

---

<sup>158</sup> Uo. 11. o.

<sup>159</sup> Gyermejjogi Egyezmény, 28. cikk.

<sup>160</sup> Uo. 29. cikk.

<sup>161</sup> *Tanks On the Playground*. Human Rights Watch, 2023, 16. o.

<sup>162</sup> Gyermejjogi Egyezmény, 38. cikk, (1).

<sup>163</sup> Az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, 1977. évi I. kiegészítő Jegyzőkönyv. 58. cikk.

<sup>164</sup> Education goes underground in Ukraine. <https://www.telegraph.co.uk/global-health/terror-and-security/ukraine-war-underground-schools-children-education/> (2024. október 31.)

#### *4.4. A diszkrimináció tilalma, a gyermekek kizsákmányolása és a gyermekek elleni erőszak tilalma*

A megkülönböztetés tilalma a Gyermekjogi Egyezmény egyik alapvető elve, amely szerint minden gyermeket egyenlő jogok illetnek meg, függetlenül nemzetiségtől, származástól vagy bármilyen más körülménytől. Ebben a fejezetben azonban az alapelv érvényesülésének akadályait a fegyveres konfliktusok szemszögéből, szűkebb értelemben kívánom megvizsgálni.

A nők minden életkorban lehetnek a konfliktusok során elkövetett erőszak áldozatai, de a serdülő lányok különösen ki vannak téve a kockázatoknak sebezhetőségük miatt. A megerőszakolás nem véletlenszerű a konfliktusokban, az általános szociális határok zavarai és a katonák számára biztosított engedély miatt véletlenszerűen és ellenőrizetlenül történhet. A legtöbb gyermek áldozat, aki erőszaknak és szexuális bántalmazásnak van kitéve, általában lány, de a fiúk is egyértelműen érintettek annak ellenére is, hogy a fiatal fiúk megerőszakolásának vagy prostitúcióra kényszerítésének esetei kevésbé dokumentáltak.<sup>165</sup>

A nők és lányok, valószínűbb, hogy otthon maradnak, vagy korlátozottan mozognak a közvetlen környezetükben az ellenkező nemhez képest. Ennek okán a lányok inkább a szexuális és egyéb formájú nemi alapú erőszak kockázatának vannak kitéve, beleértve a gyermek-, korai és kényszerházasságokat. Ezek a kockázatok sok esetben kevésbé nyilvános helyeken jelentkeznek, így nehezebb azokat ellenőrizni és kezelni. Ehhez képest a fiúktól gyakran elvárják, hogy többet tartózkodjanak a közösségben, ami miatt ők nagyobb valószínűséggel válhatnak célpontokká fegyveres csoportok által. Ez magyarázza, hogy miért vannak többségben a fiúk azon gyerekek között, akiket megölnek, megcsónkítanak, és fegyveres csoportokba toboroznak.<sup>166</sup>

2023-ben az ENSZ 85 fegyveres konfliktushoz kapcsolódó szexuális erőszak esetét dokumentálta, amelyek civil áldozatokat és hadifoglyokat érintettek: 52 férfit, 31 nőt, 1 lányt és 1 fiút. Továbbá, az orosz hatóságok a lakóhelyre történő betörések során 16 és 83 év közötti női áldozatok ellen követtek el nemi erőszakot vagy fenyegették meg őket annak elkövetésével.<sup>167</sup>

A kórházak és egészségügyi központok elleni támadások akadályozzák a gyógyszerellátást, beleértve a sürgősségi fogamzásgátlókat is, és korlátozzák az erőszakos cselekmények áldozatainak nyújtott klinikai ellátást. Az ukrajnai konfliktusban a humanitárius

---

<sup>165</sup> ASHING, Inger: Gender Matters for Children in Conflict. <https://www.savethechildren.net/blog/gender-matters-children-conflict> (2024. október 8.) 30-31. o.

<sup>166</sup> Uo. 30-31. o.

<sup>167</sup> Conflict-related sexual violence. Report of the Secretary-General, U. N. Doc, S/2023/413. 23. o.

segítségnyújtást gyakran megtagadták az orosz ideiglenes ellenőrzés alatt álló területeken, amely az egyik legsúlyosabb gyermekjogi jogsértés kategóriájába tartozik. A súlyosbodó humanitárius helyzet és a lakosság tömeges elvándorlása növelte a szexuális erőszak és emberkereskedelem kockázatát, különösen a nőket és lányokat érintve, akik a mintegy 8 millió menekült és 7 millió belső menekült többségét alkotják.<sup>168</sup> A Gyermekjogi Egyezmény szerint a részes államok kötelessége, hogy megvédjék a gyermekeket az erőszaktól, támadástól, fizikai és lelki durvaságtól, kizsákmányolástól,<sup>169</sup> a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától,<sup>170</sup> a gyermekek elrablásától, eladásától, és a gyermekkereskedelemtől.<sup>171</sup>

Oroszország felelősséggel tartozik az orosz fegyveres erők által elkövetett szexuális bűncselekményekért, különösen a nők és gyermekek ellen, hiszen a fegyveres konfliktusok során elkövetett nemi alapú erőszak, különösen a megerőszakolás, a nemzetközi humanitárius jog megsértését jelenti. Amikor ez nagyszabású vagy szervezett politikaként történik, abban az esetben emberiség elleni bűncselekmény is megvalósul.<sup>172</sup> Azonban általánosságban elmondható, hogy a nemi erőszak és a szexuális erőszak egyéb formái a nemzetközi fegyveres konfliktusok összefüggésében is háborús bűncselekménynek minősíthetők, anélkül, hogy szükségszerűen súlyos jogsértések lennének. Ezt különösen fontos megjegyezni az olyan szexuális visszaélések esetében, amelyek nem tartoznak a jogsértések súlyos kategóriáiba, vagy amelyeket olyan egyének ellen követnek el, akik nem számítanak védett személynek.<sup>173</sup>

Ukrajna is felelősséggel tartozik, hiszen nem tett meg minden, tőle elvárt védelmi intézkedést a vizsgált időszakban, melyet súlyosít, hogy az orosz-ukrán konfliktus már egy régebbi időpontra visszavezethető probléma forrása, amely indokoltá teszi az olyan hosszútávú és praktikus megoldások alkalmazását, amelyek a gyermekeket is segítik. A helyzet sürgőssége és komplexitása indokolja, hogy Ukrajna nemzeti kereteken belül alakítson ki egy hatékonyabb gyermekvédelmi rendszert, például erre irányuló jogszabályok alkotásával vagy védelmi intézmények felállításával. Ezen felül célszerű, hogy megfelelő stratégiákat és programokat vezessen be a civilek védelme érdekében, például a lakosság vándorlását fokozottan ellenőrzött evakuáció, biztonságos menekülési útvonalak létrehozásával, áldozatsegítő programok készítésével, a katonai és rendvédelmi szervek, igazságszolgáltatás és az egészségügy felkészítésével, ami által a jogsértések könnyebben megelőzhetőek. Meghatározó, hogy

---

<sup>168</sup> Uo. 23. o.

<sup>169</sup> Gyermekjogi Egyezmény, 19. cikk.

<sup>170</sup> Uo. 34. cikk.

<sup>171</sup> Uo. 35. cikk.

<sup>172</sup> *Impact of armed conflict on children*: Note by the Secretary-General. U.N. Doc. A/51/306, 30-31. o.

<sup>173</sup> GAGGIOLI, Gloria: Sexual violence in armed conflicts: A violation of international humanitarian law and human rights law, *International Review of the Red Cross*. Vol. 96. (2024 ), No. 894. 527-528. o.

Ukrajna nemzeti jogszabályai többek között kiterjedjenek a fegyveres konfliktussal kapcsolatos szexuális erőszak által érintett gyermekek védelmére is és azokat a Gyermejjogi Egyezménynek megfelelően implementálják.

Megjegyzendő, hogy Ukrajnában az ENSZ bevonásával folyamatban van a konfliktushoz köthető szexuális erőszakkal kapcsolatos ukrán büntetőjogszabályok módosítása.<sup>174</sup> Fontos, hogy mindkét állam akadálytalanul hozzáférést biztosítson a humanitárius segítségnyújtáshoz a konfliktussal érintett területeken. Ezen túlmenően a konfliktusból eredő emberkereskedelem megelőzése és csökkentése érdekében pedig a befogadó országoknak is el kell ismerniük és együtt kell működniük az ENSZ intézkedéseivel.<sup>175</sup>

További felelősségi kérdéseket vet fel, hogy mind Oroszország, mind Ukrajna részes államai a Gyermejjogi Egyezményhez kapcsolódó második Fakultatív Jegyzőkönyvnek, melynek a korábban kifejtettek szerint kifejezett célja a gyermekek védelme a gyermekkereskedelemtől, a gyermekprostitúciótól és a gyermekpornográfiától.<sup>176</sup>

---

<sup>174</sup> *Conflict-related sexual violence*. Report of the Secretary-General, U. N. Doc. S/2023/413. 23-24. o.

<sup>175</sup> Uo. 23-24. o.

<sup>176</sup> UNCTC: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg\\_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-11-c&chapter=4&clang=en) (2024. október 4.)

## 5. Összegzés

Dolgozatomban bemutattam napjaink gyermekvédelmének a főbb jellemzőit, majd megvizsgáltam, hogy fegyveres konfliktus során hogyan alakulhat az államok nemzetközi jogi felelőssége. Ezt követően részletesen bemutattam az ukrajnai konfliktus ismertett időszakában elkövetett gyermekjogi jogsértéseket, különösen azokat az eseteket, amelyek súlyos következményekkel járnak a gyermekek életére és fejlődésére nézve. A vizsgált jogsértések kapcsán részletesen bemutattam, hogy hogyan sérülnek a gyermekek alapvető jogai, valamint, hogy a háborús környezet rendkívül káros hatással van a gyermekek testi és lelki fejlődésére. Sok esetben az egész életükre kiható maradandó traumát okoz, így egyértelmű, hogy az orosz-ukrán konfliktus nagymértékben veszélyezteti a gyermekek jólétét és jövőjét, mindez pedig jelentősen sürgeti a nemzetközi közösség beavatkozását.

Látható, Oroszország felelősségre vonása a fegyveres invázió elindításáért, illetve az általa elkövetett gyermekjogok megsértéséért rendkívül összetett feladat, mivel Oroszország számos érvet és állítást fogalmaz meg a nemzetközi jog szabályai alóli mentesülésre vagy azok megkerülésére. Azonban e cselekményei semelyik kimentő körülmény által nem igazolhatók, hiszen Oroszország számára semmilyen közvetlen veszély nem állt fenn a támadás megindításakor, és egyértelműen kijelenthető, hogy azonnal be kell szüntetnie a folyamatos katonai műveleteket és a civil lakosság elleni támadásokat.

Fontosnak tartom azonban, hogy ne csak Oroszország felelősségének a vizsgálata valósuljon meg, hanem Ukrajnáé is. Ukrajna ugyanis hadi taktikáját oly módon gyakorolta, hogy ezzel számos civil, köztük gyermek életét veszélyeztette, a Gyermekjogi Egyezmény szerinti gyermekvédelmi kötelezettségeit elmulasztotta, amikor nem biztosította különösen azokat a rendelkezéseket, amelyek kifejezetten fontosak fegyveres konfliktus esetén. Az említett 38. cikk mindkét állam felelősségének egy kritikus aspektusára világít rá, amely egyértelművé teszi, hogy egyik fél sem mentesülhet a Gyermekjogi Egyezmény és a humanitárius jogi kötelezettségeinek elmulasztásából adódó felelősség alól.

Ukrajna jogosan gyakorolta egyéni önvédelmi jogát, azonban ennek során emberi jogokat veszélyeztetett és megsértette a humanitárius jog alapvető szabályait. A Gyermekjogi Egyezmény betartása már az orosz támadás előtt és azt követően is számos esetben megvalósulhatott volna különféle alternatív intézkedésekkel, amennyiben Ukrajna nagyobb figyelmet és erőforrást fordít a gyermekvédelemre.

A jelenlegi helyzet megoldása és a gyermekek minél szélesebb védelme érdekében mindkét érintett államnak együtt kell működnie az ENSZ szerveivel. Oroszország felelősségre

vonása rendkívül komplex kérdéskör, ezért javasolt, hogy a nemzetközi közösség minél nagyobb nyomásgyakorlást alkalmazzon az állam ellen. E tekintetben kiemelten fontos a diplomáciai nyomásgyakorlás, valamint az, hogy az ukrán gyermekek ellen elkövetett jogellenes cselekmények a nyilvánosság számára is hozzáférhetőek legyenek és látható legyen, milyen káros külső hatások érték őket a konfliktus következtében.

Álláspontom szerint szükséges lenne a nemzeti gyermekvédelmi rendszer kibővítése egy, a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek támogatására szakosodott speciális hivatallal, illetve szervezettel, vagy akár, az ukrán ombudsmani hivatalon belül, de attól különállóan működő, ideiglenes és különleges pozíció létrehozásával. A gyermekek védelme érdekében szükséges az ukrán jogszabályok módosítása is, különösen a társadalomba történő reintegráció elősegítésére való tekintettel. Ukrajna nemzeti programokkal támogathatná a gyermekek mentális és fizikai egészségét, valamint a szociális készségeinek fejlesztését. Ehhez olyan biztonsági zónák kialakítása szükséges, ahol a gyermekek mentesek a támadás veszélyétől. Ezen felül javasolnám a gyorsabb és hatékonyabb együttműködést az ENSZ szerveivel, hogy a gyermekek minél hatásosabb védelemben részesüljenek.

A társadalom közös felelőssége a gyermekek számára egy támogató, a személyiségüket, és fejlődésüket elősegítő, illetve legfőbb védelemben részesítő közeget létesíteni. A nemzetközi jogi felelősségre vonás lehetséges módjait bemutatva egyértelmű, hogy ennek megoldása a nemzetközi közösség erejétől és nyomásától függ. Ennek megvalósítása ugyan jelentős kihívásokkal jár, azonban a nemzetközi jog szabályainak érvényesítése és az érintett felek felelősségre vonása kulcsfontosságú.

## 6. Felhasznált irodalom

### Szakirodalom:

1. BARTEN, D.G., TIN, D., GRANHOLM, F. *et al.* Attacks on Ukrainian healthcare facilities during the first year of the full-scale Russian invasion of Ukraine. *Conflict and Health*, Vol. 17. (2023), No. 57.
2. BÉRES Nóra: Ukrajna esete a Nemzetközi Büntetőbírósággal: Remények és realitások. *ÁJT*, 2022/4. 5-24. o.
3. CARLETTI, Cristiana: The Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child: Preliminary case law assessment for the effective promotion and protection of children's rights. *Global Campus Human Rights Journal*. Vol. 4. (2020) No. 1. 114-134. o.
4. CHACHKO, Elena – HEATH, J. Benton: A Watershed Moment for Sanctions? Russia, Ukraine, and the Economic Battlefield. *AJIL Unbound*, Vol. 116. (2022), 135–139. o.
5. CSAPÓ Zsuzsanna: *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2009. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/csapo-zsuzsanna/csapo-zsuzsanna-vedes-ertekezes.pdf>
6. DENOV, Myriam – FENNIG, Maya: *Research Handbook of Children and Armed Conflict*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024.
7. ELVEVÁG, Brita – DELISI, Lynn E.: The mental health consequences on children of the war in Ukraine: A commentary. *Psychiatry Research*, Vol. 317. (2022).
8. GAGGIOLI, Gloria: Sexual violence in armed conflicts: A violation of international humanitarian law and human rights law. *International Review of the Red Cross*, Vol. 96. (2024 ), No. 894. 503–538. o.
9. KAJTÁR Gábor: „Az erőszak tilalma” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SULYOK Gábor). <http://ijoten.hu/szocikk/az-eroszak-tilalma> (2024. október 4.)
10. KHOSHNOOD, Kaveh – RAYMOND, Nathaniel A. & HOWARTH, CAITLIN N.: *Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children*. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, New Haven, 2023. <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/97f919ccfe524d31a241b53ca44076b8/data> (2024. október 5.)

11. KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: *Az emberi jogok nemzetközi védelme*. Doktori értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, 2000.  
[https://phd.lib.uni-corvinus.hu/118/1/kaponyi\\_erszebet.pdf](https://phd.lib.uni-corvinus.hu/118/1/kaponyi_erszebet.pdf)
12. LAMM Vanda: The war in Ukraine in light of international law. *Hungarian Journal of Legal Studies*, Vol. 64. (2023), No. 4. 568-579. o.
13. LATTMANN Tamás – VIZI Balázs: *International Protection of Human Rights*. National University of Public Service Institute of International Studies, Budapest, 2014.
14. MAHMUTOVIC, Adnan: Did Russia Invade International Law in Ukraine? *Special Issue Access to Justice in Eastern Europe*. Vol. 6. (2023) No. 5. 23–39. o.
15. MÜLLER, Amrei: Limitations to and Derogations from Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Law Review*, Vol. 9. (2009), No. 4. 557–601. o.
16. RAIBLE, Lea: Between facts and principles: jurisdiction in international human rights law. *Jurisprudence*, Vol. 13. (2022), No. 1. 52-72. o.
17. ROY, Allison: Russia's Case for War against Ukraine: Legal Claims, Political Rhetoric, and Instrumentality in a Fracturing International Order. *Problems of Post-Communism*, Vol. 71. (2023) No. 3. 271–282. o.
18. RÓZSÁS Eszter: *A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2008. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/rozsas-eszter/rozsas-eszter-vedes-ertekezes.pdf>
19. Russia Invades Ukraine. *American Journal of International Law*, Vol. 116. (2022), No. 3. 593–604. o.
20. SHAHEED, Fatima QC: *Protecting children in armed conflict*. Hart Publishing, Oxford, 2018.
21. SZALAI Anikó: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012.
22. *The Russian Federation's war against Ukraine*. Declaration 5, Congress of Local and Regional Authorities, The Council of Europe, 2022.  
<https://search.coe.int/congress?i=0900001680a5ec3d>

#### **Nemzetközi szerződések:**

23. 1899. július 29-én, Hágában kelt egyezmények. Magyarországon kihirdette az 1913. évi XLIII. törvénycikk.
24. 1907. október 28-án, Hágában kelt egyezmények. Magyarországon kihirdette az 1913. évi XLIII. törvénycikk.

25. Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. törvény.
26. Az Egészségügyi Világszervezet Alkotmánya, New York, 1946. Magyarországon kihirdette az 1948. évi XII. törvény.
27. A háború áldozatainak védelméről szóló, Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt nemzetközi egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1954. évi 32. törvényerejű rendelet.
28. Az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, 1977. évi I. kiegészítő Jegyzőkönyv. Magyarországon kihirdette az 1989. évi 20. törvényerejű rendelet.
29. A diplomáciai kapcsolatokról szóló, Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés. Magyarországon kihirdette az 1965. évi 22. törvényerejű rendelet.
30. A szerződések jogáról szóló, Bécsben, 1969. május 23-án kelt szerződés. Magyarországon kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.
31. A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, 1977. évi II. kiegészítő Jegyzőkönyv. Magyarországon kihirdette az 1989. évi 20. törvényerejű rendelet.
32. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.
33. A gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv. Magyarországon kihirdette a 2009. évi CLX. törvény.
34. A gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv. Magyarországon kihirdette a 2009. évi CLXI. törvény.
35. A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma. Róma, 1998. július 17. Hatályba lépett 2002. július 1-jén.
36. A kommunikációs eljárásról szóló, New York-ban, 2011. december 19-én kelt, a Gyermek Jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv. Hatályba lépett 2014. április 14-én.
37. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.

38. Módosított Európai Szociális Karta. Strasbourg, 1996. Magyarországon kihirdette az 2009. évi VI. törvény.
39. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.

**Nemzetközi dokumentumok:**

40. *Aggression against Ukraine*. G. A. Res. ES-11/1.
41. *Consideration of reports submitted by States parties under Article 44 of the Convention: Saudi Arabia*. Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/SAU/CO/2.
42. *Consideration of reports submitted by States parties under Article 44 of the Convention: Saudi Arabia*. Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/SAU/CO/2.
43. *Conflict-related sexual violence*. Report of the Secretary-General, U.N. Doc. S/2024/292.
44. *Children and armed conflict*. Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly 78th session, U.N. Doc. A/78/842-S/2024/384.
45. *Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine*. Council of Europe, CM/Del/Dec, 1428ter/2.3. 2022.
46. *Declaration of the Rights of the Child*. G. A. Res. 1386 (XIV) 14. UN GAOR supp. no. 16. Principle 2.
47. *Definition of Aggression*. G. A. Res. 3314 (XXIX) 29 UN GAOR supp. no. 31.
48. Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties. *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. 2. (2011), No. 2.
49. *Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine*. G. A Res, ES-11/5.
50. *Fourth Session, Summary Record of the 90th Meeting*. Committee on the Rights of the Child. U.N. Doc. CRC/C/Sr.90.
51. *General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24)*. Committee on the Rights of the Child, U.N. Doc. CRC/C/GC/15.
52. *Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine*. G. A. Res. ES-11/2.
53. *Impact of armed conflict on children*. Note by the Secretary-General. U.N. Doc. A/51/306.

54. *Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine*. Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe, Doc. 15998, 2024. <https://pace.coe.int/en/files/33575>
55. *Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*. G. A. Res. ES-11/6.
56. Security Council Resolution, 1261, U.N. Doc. S/RES/1261.
57. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. 2. (2001), No. 2.
58. CRC: Reporting guidelines. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/reporting-guidelines> (2024. október 7.)
59. CRC: Experts of the Committee on the Rights of the Child Commend the Russian Federation... <https://www.ohchr.org/en/news/2024/01/experts-committee-rights-child-commend-russian-federation-reduction-child-mortality> (2024. október 7.)

#### **Elektronikus források:**

60. Amnesty International: *Ukraine – Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/ukraine-ratifying-the-rome-statute-a-welcome-step-but-limitations-must-be-addressed/> (2024. október 4.)
61. ASHING, Inger: *Gender Matters for Children in Conflict*. <https://www.savethechildren.net/blog/gender-matters-children-conflict> (2024. október 8.)
62. *Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population*. Bulletin of the UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, 2024. <https://ukraine.ohchr.org/en/Attacks-on-Ukraines-Energy-Infrastructure-Harm-to-the-Civilian-Population> (2024. október 5.)
63. BISSET, Alison: The UN Committee on the Rights of the Child and Russia's Deportation of Children from Ukraine. *Opinio Juris*. <https://opiniojuris.org/2024/04/12/the-un-committee-on-the-rights-of-the-child-and-russias-deportation-of-children-from-ukraine/> (2024. október 5.)
64. BRAGA, Arianna: *How do US states measure up to children's rights?* <https://www.humanium.org/en/how-do-us-states-measure-up-to-childrens-rights/> (2024. október 30.)

65. Council of Europe Portal: *Russian Federation*. <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/russian-federation> (2024. október 26.)
66. *Education in emergencies that protects. The case of children and adolescents in Ukraine*. Educo, 2023. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/informe-ucrania-primer-aniversario-2023-lr-en.pdf/> (2024. október 7.)
67. Education goes underground in Ukraine. <https://www.telegraph.co.uk/global-health/terror-and-security/ukraine-war-underground-schools-children-education/> (2024. október 31.)
68. OHCHR: *Ukraine – Türk deplores wave of strikes killing dozens of civilians, including women and children at hospitals*. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/ukraine-turk-deplores-wave-strikes-killing-dozens-civilians-including-women> (2024. október 6.)
69. UNICEF: *UNICEF Won't Stop Helping Children in Ukraine: Full-Scale War Hits 2-Year Mark*. <https://www.unicefusa.org/stories/unicef-wont-stop-helping-children-ukraine-full-scale-war-hits-2-year-mark> (2024. október 7.)
70. *Tanks On the Playground*. Human Rights Watch, 2023. [https://www.hrw.org/sites/default/files/media\\_2023/11/ukraine1123web\\_0.pdf](https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/11/ukraine1123web_0.pdf) (2024. október 7.)
71. *Treatment of Prisoners of War and Update on the Human Rights Situation in Ukraine. 1 June 2024 – 31 August 2024*. Report of the UN Human Rights Office of the High Commissioner, 2024. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf> (2024. október 5.)